

UNIVERSITAT
ROVIRA I VIRGILI

ENSENYAMENT DE MESTRES
EDUCACIÓ INFANTIL

TREBALL DE FI DE GRAU

**EXISTEIXEN ELS ESTEREOTIPS DE GÈNERE AL
SEGON CICLE D'EDUCACIÓ INFANTIL?**

Marina Herrera Ibáñez
Tutor/a: Ana Inés Renta
Tarragona, 31 de Maig de 2021

RESUM

El següent treball té com a objectiu detectar si apareixen estereotips de gènere en nens i nenes del segon cicle d'educació infantil. Per dur-lo a terme han participat 30 infants d'una escola pública de la Seu d'Urgell. Els participants van haver de realitzar un qüestionari adaptat en forma d'activitat per a ells i elles, on es tenien en compte l'estereotipació de les professions i l'atribució de certs rols i capacitats tradicionalment associades a un gènere o l'altre. Els infants havien d'enganxar diferents elements relacionats amb la vestimenta, les joguines, els oficis i les tasques domèstiques al cos d'un nen i una nena. Un cop analitzats els resultats, s'ha pogut observar que realment apareixen estereotips de gènere en funció del sexe i l'edat dels participants. Per això és fonamental la formació del professorat en matèria de gènere, per poder portar les escoles actuals a una educació coeducativa.

Paraules clau

Estereotips de gènere, educació infantil, coeducació.

RESUMEN

El siguiente trabajo tiene como objetivo detectar si aparecen estereotipos de género en niños y niñas del segundo ciclo de educación infantil. Para llevarlo a cabo han participado 30 infantes de una escuela pública de la Seu de Urgell. Los participantes tuvieron que realizar un cuestionario adaptado en forma de actividad para ellos y ellas, donde se tenían en cuenta la estereotipación de las profesiones y la atribución de ciertos roles y capacidades tradicionalmente asociadas a un género u otro. Los infantes tenían que pegar diferentes elementos relacionados con la vestimenta, los juguetes, los oficios y las tareas domésticas al cuerpo de un niño y una niña. Una vez analizados los resultados, se ha podido observar que realmente aparecen estereotipos de género en función del sexo i la edad de los participantes. Por ese motivo es fundamental la formación del profesorado en materia de género, para poder conducir a las escuelas actuales a una educación coeducativa.

Palabras clave

Estereotipos de género, educación infantil, coeducación.

ABSTRACT

The goal of the following study is to detect any gender stereotypes in boys and girls, on the second cycle of childhood education. To accomplish this, we asked 30 children on a public school in La Seu De Urgell. The participants had to do a questionnaire, that was previous adapted in to activity for them. We paid a lot of attention to the stereotyping of occupations, including the attribution of some roles and capacities traditionally associated to one gender or another. The children had to stick different elements related to the clothes, different toys, jobs and housework, in to a body representation of a boy and a girl. Once the results were analyzed, we could check if there's any gender stereotype according to the sex or age of the participants. For this reason, is important to educate the professors in gender matter, to lead the actual schools for coeducation.

Key words

Gender stereotypes, pre-school, coeducation.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ / JUSTIFICACIÓ.....	5
2. MARC TEÒRIC.....	7
2.1 Definició de termes: sexe /gènere; Identitat sexual / Identitat de gènere.....	7
2.1.1 El sexe y el gènere.....	7
2.1.2 Identitat sexual i identitat de gènere.....	8
2.2 Teories sobre la construcció de la identitat de gènere.....	10
2.2.1 Teories cognitives.....	10
2.2.2 Teories socials	11
2.2.3 La Teoria Feminista.....	13
2.2.4 Teoria Sociocultural	15
2.2.5 La Teoria Ecològica de Brofenbrenner	16
2.2.6 Noves tendències: La Teoria Queer	17
2.3 Origen dels rols de gènere i la seva influència en la construcció de la identitat de gènere.....	19
2.3.1 Macrosistema, mesosistema i microsistema des de la perspectiva de gènere	19
2.3.2 Etapes en el procés de l'adquisició de gènere	20
2.3.3 Principals factors i agents socials que participen en la construcció del gènere	22
2.4 El paper de l'escola en la construcció de la identitat de gènere	26
2.5 Concepte de coeducació	31
3. MARC METODOLÒGIC.....	34
4. SUPÓSIT DE PARTIDA	35
4.1 Pregunta d'investigació.....	35
5. OBJECTIUS	35
5.1 Objectiu general.....	35
5.2 Objectius específics	35
6. DISSENY.....	36
6.1 Temporalització	37
7. METODOLOGIA	38
8. MOSTRA/POBLACIÓ.....	39
9. INSTRUMENTS DE RECOLLIDA DE DADES	40
9.1 El qüestionari com a tècnica d'investigació	40
9.1.1 Elaboració del qüestionari	41
10. RESULTATS.....	43
11. CONCLUSIONS.....	53
12. BIBLIOGRAFIA	60
13. ANNEXOS	62

1. INTRODUCCIÓ / JUSTIFICACIÓ

En la nostra actualitat podem veure com encara segueixen havent diferències en la societat fomentades pel tipus de gènere, és a dir, si ets home o dona. És una batalla on durant al llarg de la història s'han aconseguit molts avanços i s'ha intentat millorar les desigualtats entre homes i dones. Però si mirem al nostre voltant podem veure com encara segueixen existint diferències que cal eliminar, ja que la societat no ha de distingir entre sexes, sinó entre persones.

Des del moment del nostre naixement som classificats en un sistema sexe/gènere que ens acompanya la resta de la nostra vida. Els nens i nenes aprenen a autoidentificar-se amb un d'aquests dos gèneres que pel seu sexe se'ls assigna. Però, a més a més, cada gènere porta tradicionalment associats uns estereotips que són sovint assumits per tota la societat. Aquests estereotips marquen les nostres vides i la nostra forma de ser. Per exemple, en el moment en el qual una dona embarassada sap si tindrà un nen o una nena, el fet de saber el sexe ja determina l'elecció de la seva roba, el color de l'habitació, les seves joguines, etc. D'aquesta forma ja estem condicionant al nen o la nena i establint-li unes normes de rol que ha d'anar adquirint segons el seu gènere.

La societat té un paper molt important a l'hora de lluitar contra tots aquests estereotips, tot i això, dia a dia, la publicitat, el cinema, la televisió reforcen aquestes idees. Aquestes representacions d'un gènere i l'altre, segueixen vigents en l'actualitat i es donen en contextos en els quals els infants es desenvolupen. Primer en les seves famílies, amb la possible reproducció dels rols tradicionals, després a l'escola que encara no arriba a implementar del tot una educació coeducativa, i tot els dies, al carrer, en els dibuixos animats, en les joguines, etc.

Les investigacions actuals en el camp de la psicològica i l'educació demostren que els infants comencen a interioritzar aquests estereotips i rols molt aviat, i en general segueixen reproduint-se de forma majoritària. Per aquest motiu, l'objectiu d'aquest Treball de Fi de Grau (TFG), és estudiar si els nens i nenes d'edats primerenques han interioritzat algun d'aquests estereotips i en quina mesura ho han fet. Per això la investigació va centrada a l'etapa d'educació infantil, més concretament al segon cicle

(3 a 6 anys), per intentar descobrir com d'estereotipats pel que fa al gènere estan els alumnes que acaben de començar la seva escolaritat.

Pel que fa a l'estructura d'aquest treball, es diferencien quatre parts:

En primer lloc, el procés d'elaboració s'assolirà a partir d'una recerca teòrica que implica entendre la definició de diferents termes relacionats amb la investigació, conèixer les teories sobre la construcció de la identitat de gènere, saber l'origen dels rols de gènere i la seva influència en la construcció de la identitat de gènere, investigar sobre la importància del paper de l'escola en la construcció de la identitat de gènere i entendre el concepte de coeducació.

En segon lloc, el marc metodològic, que recull els objectius i la pregunta d'investigació, la metodologia emprada i els instruments utilitzats. També hi consten els resultats i la discussió d'aquests.

En tercer lloc, l'apartat de les conclusions a les quals he arribat després d'haver analitzat els resultats, juntament amb les limitacions que m'he trobat mentre duia a terme l'estudi i una reflexió personal.

Finalment, en l'últim punt, es troben les referències bibliogràfiques que s'han utilitzat per realitzar l'estudi, i per concloure, els annexos pertinents per tal de recopilar informació que no s'inclou en el cos del treball.

2. MARC TEÒRIC

2.1 Definició de termes: sexe /gènere; Identitat sexual / Identitat de gènere

Per a poder arribar a definir i entendre bé el concepte d'estereotip de gènere, em sembla fonamental primer començar fent una definició de termes com el sexe, el gènere, la identitat sexual i la identitat de gènere, ja que van molt relacionats entre ells.

2.1.1 El sexe y el gènere

Segons l'*Organització Mundial de la Salut (OMS)*, el terme sexe es centra en les diferències purament biològiques, mentre que, el terme gènere, es refereix a les característiques socialment concebudes de la dona i l'home. És a dir, que el sexe queda definit en un aspecte biològic.

Es determina per els cromosomes XX i XY, que es desenvolupen en el moment de la concepció i que aporten una sèrie de característiques biològiques, anatòmiques i fisiològiques que defineixen al ser humà com a home o dona (Colás, 2007).

El gènere, per la seva part, és una construcció social que engloba les característiques socials, culturals, polítiques, econòmiques i jurídiques que la societat assigna com a pròpies d'homes o dones.

El gènere canvia al llarg de la història i en les diferents societats, establint diferents atributs psicològics i culturals a "lo masculí" i "lo femení" a través de costums, llenguatge, institucions, religions i educació en general (Jayme, 1999).

Les societats han creat sistemes de rols i patrons de comportament diferents per homes i dones, ordres sobre el què han de fer i sobre com han d'actuar els individus en funció del seu sexe. Aquests patrons de comportament són els gèneres i tenen una sèrie de característiques complexes: la diferència entre "lo femení" i "lo masculí" són els perfils interns de diferents cultures. (Subirats, 1999).

Per tal d'acabar d'entendre bé les diferències entre les definicions d'un terme i l'altre, faré una petita taula on de manera esquemàtica exposaré els conceptes més rellevants de cadascun:

Sexe	Gènere
Biològicament donat per naturalesa.	Culturalment i socialment construït.
Es transmet de forma genètica.	S'adquireix i s'aprèn.
Condició que defineix a una persona com home o dona.	Condició modificable, segons els patrons culturals i socials.
És estable en el temps.	Es va modificant segons el temps.

En conclusió, la diferència entre els conceptes sexe i gènere radica que el primer es concep com un fet biològic i, el segon, com una construcció social. El comitè de l'Organització de les Nacions Unides (ONU) que controla el compliment de la Convenció sobre l'Eliminació de Totes les Formes de Discriminació contra la Dona (CEDAW), ha establert que el terme sexe es refereix a les diferències biològiques entre l'home i la dona. Mentre que, el terme gènere es refereix a les identitats, les funcions i els atributs construïts socialment de la dona i l'home i, al significat social i cultural que s'atribueix a aquestes diferències biològiques.

2.1.2 Identitat sexual i identitat de gènere

La identitat sexual s'acostuma a entendre com una propietat que unifica certes característiques de l'ésser, un nucli interior estable lligat al sexe, un saber essencial sobre el propi sexe. És una noció que ha sigut utilitzada de forma àmplia i que amaga un procés que no s'entén gaire.

L'any 2.000, l'*Organització Mundial de la Salut (OMS)* i l'*Organització Panamericana de la Salut (OPS)* van crear un document que establia estratègies per a la promoció de la salut sexual. En aquest document van definir la identitat sexual de la següent forma:

La identitat sexual inclou la manera en que la persona s'identifica com a dona o com a home, o com una combinació d'ambdós i la orientació sexual de la persona. És el marc de referència intern que es forma amb el transcurs dels anys, que permet a un individu formular un concepte de si mateix sobre la base del seu sexe, gènere i orientació sexual i, desenvolupar-se socialment conforme a la percepció que té de les seves capacitats sexuals. Es pot considerar també la manera com una persona es veu a ella mateixa, pel que fa a la seva atracció romàntica o sexual respecte altres persones.

La identitat de gènere és la vivència interna i individual del gènere tal i com cada persona l'experimenta profundament, la qual podria correspondre o no amb el sexe assignat al moment del naixement, incloent la vivència personal del cos (que podria involucrar la modificació de l'aparença o la funció corporal a través de tècniques mèdiques quirúrgiques, sempre que sigui lliurement escollida) i altres expressions de gènere, incloent la vestimenta, la manera de parlar i els modals. És a dir, que és la percepció que una persona té sobre el seu propi gènere.

Existeixen diferents variants de la identitat de gènere:

- **Persones transgènere:** persones que tenen una identitat de gènere diferent del seu gènere assignat en néixer.
- **Persones transsexuals:** persones que es senten i es conceben a si mateixes com pertanyents al gènere oposat del sexe biològic. Solen fer-se una intervenció mèdica per adequar la seva aparença física-biològica a la seva realitat psíquica, espiritual i social. És un terme generalment considerat com un subconjunt de transgènere.
- **Persones transvestides:** és una activitat consistent a vestir-se amb roba considerada pròpia dels individus d'un altre gènere.
- **Persones intersexuals:** persones amb condicions associades a un desenvolupament atípic de les característiques físiques sexuals. Poden néixer amb cromosomes, genitals i gònades que no encaixen amb la típica presentació masculina o femenina.

En conclusió, podríem dir que la diferència principal entre aquests dos conceptes és que la identitat sexual va lligada al sexe biològic, que pot ser el mateix en qualsevol part del món, és a dir, una persona sempre naixerà home o dona. Però, el gènere, pot ser diferent depenent del que pensi una persona.

Els rols establerts per la societat poden intervenir fortament en les actituds de les persones, arribant així a influir en el seu estil de vida.

Exemplificaré aquesta última definició per tal que s'entengui millor:

Una persona nascuda amb sexe femení pot sentir la seva identitat de gènere com la d'un home o viceversa. D'igual manera, és necessari mencionar que la persona que tingui

aquests pensaments, és possible que no es senti còmode amb les seves característiques fisiològiques.

2.2 Teories sobre la construcció de la identitat de gènere

La qüestió de com s'adquireix durant la infància la comprensió de si ets d'un sexe o de l'altre i com s'interpreta aquest rol, és de gran interès per la psicologia evolutiva que, a més a més, també formula altres preguntes com els temes relatius al desenvolupament de la identitat de gènere a mesura que els nens i les nenes van fent-se grans. També, des de la perspectiva psicològica s'intenta explicar i conèixer el paper que exerceixen en la socialització del gènere factors específics tan importants com la família, l'escola, el medi sociocultural, els medis de comunicació, etc.

Són molts els autors que han intentat explicar com es produeix la construcció de la identitat de gènere en les persones, de forma que cada autor ha aportat diferents perspectives a la investigació que han sigut refutades o criticades per altres estudis posteriors.

Són dos les línies fonamentals d'investigació: 1) aquelles que es basen en els processos interns del subjecte i 2) aquelles en les que s'estudia la interacció dels subjectes amb els factors socials. Les primeres les anomenarem teories cognitives i les segones teories socials.

2.2.1 Teories cognitives

Les teories cognitives són aquelles que es basen en l'evolució pròpia del subjecte i en els seus processos psicològics bàsics (Piaget i Kohlberg 1966). Tots dos autors assenyalen tres etapes en la construcció de la identitat de gènere que denominen: etiquetatge, estabilitat i constància de gènere.

L'etiquetatge se situa en el moment d'assignació del sexe; l'estabilitat seria el moment en el qual el nen o la nena comprenen que aquest estat no varia tot i les variacions superficials, i per últim assoleixen l'etapa de constància de gènere, en el qual els nens i les nenes assimilen que aquesta categoria és permanent en totes les situacions.

En aquesta mateixa línia, podem situar la Teoria dels esquemes de Bem, "l'esquema suposa una estructura que indica rols, estereotips, conductes, trets o característiques de

la personalitat, etc.” (Bem 1981). Aquesta teoria defensa que des del moment en el qual la persona s'autoclassifica en funció d'un sexe o un altre, va comportant-se en funció dels esquemes prèviament establerts al seu gènere.

La principal aportació de les Teories Cognitives a l'estudi de la construcció de gènere es basa en l'establiment d'unes etapes evolutives en l'adquisició de la identitat de gènere, així com en el desenvolupament d'uns esquemes predeterminats. De totes maneres, aquests esquemes no poden donar una explicació de per què unes persones s'identifiquen d'una forma més o menys intensa amb els diferents grups, ja que, a més a més, se centren únicament en el procés intern del subjecte sense tenir en compte la multitud de diferents experiències i vivències que es donen en els diferents contextos en els quals es desenvolupen les persones.

2.2.2 Teories socials

Aquesta línia d'investigació, a diferència de les anteriors, fiquen el punt de mira no només al subjecte sinó que també a l'acte social. Dintre d'aquestes teories podem destacar les Teories de l'Aprenentatge social i les teories de la Identitat Social i de Gènere.

Les teories de l'Aprenentatge social (Bandura, 1977; Lott 1994; Mischel 1973) es basen en el fet que la construcció de la identitat de gènere s'aprèn a través de l'observació, de la mateixa forma que s'adquireix qualsevol altre aprenentatge. És a dir, a través dels models de referència amb els quals els infants conviuen i del reforç negatiu i positiu que se'ls dona a la seva conducta respecte als models socialment establerts. Aquestes teories estableixen com a models fonamentals els contes, els mitjans de comunicació i la família.

Dins de les Teories de la Identitat social i de Gènere i seguint la classificació de Barberá (1998) destacarem les aportacions de la Teoria del Rol (Eagly, 1987) i la Teoria de la Identitat social i de l'auto categorització (Tajfel i Turner 1986). Totes dues parteixen de la identificació grupal com a eix principal a través del qual es produeix la construcció de gènere.

Segons la Teoria del Rol (Eagly, 1987) cada societat, per produir i funcionar, necessita assignar una sèrie de rols als seus diferents membres, de manera que l'assignació d'aquest rol funciona com el motor a través del qual s'adquireixen els estereotips de gènere, com pautes que són assimilades pels membres en funció del gènere al qual pertanyen. L'aportació d'Eagly a la investigació és valuosa perquè introdueix el concepte "estereotip", de totes maneres, no pot explicar per què certs membres no s'adaptin o no compleixen amb aquestes normes socialment establertes.

Per altra banda, en la Teoria de la Identitat Social i Auto categorització (Tajfel i Turner 1986) la identitat es defineix com "aquells aspectes de la pròpia imatge de l'individu que deriven de les categories socials a les quals percep que pertany".

Aquesta teoria observa que el primer pas en la construcció de la identitat de gènere deriva del procés de categorització social, és a dir, que aquestes categories socials ja existents faciliten el procés d'assimilació per part del subjecte, dels grups als quals pertany, a través d'un procés de diferenciació pel qual se sent part d'un grup per oposició a un altre. Les categories socials a les quals pertany el subjecte (ètnia, sexe, etc.) es veuran reflectides com positives, mentre que a les quals no pertany es veuran com negatives. Per tant, la construcció del gènere estarà determinada per la cerca d'aquesta identitat positiva del propi gènere al qual pertany.

Les crítiques a aquest model, venen donades perquè no distingeix les categories socials i el context immediat, per tant, no engloba totes les múltiples interaccions socials que es poden produir.

Totes les teories anteriors, com ja hem assenyalat, han aportat conceptes i elements importants a la investigació sobre la construcció del gènere, però són insuficients per diverses raons. Per un costat, els falta una visió enfocada a la perspectiva del gènere que aporta la Teoria Feminista, pel que fa a la importància que té el paper estructural del sistema patriarcal dins de totes les cultures i societats.

Per altra banda, encara que els models socials destaquen la importància de la societat en aquesta construcció de la identitat de l'individu, no es tenen en compte tota la variabilitat dels diferents contextos ni les relacions que es donen entre uns contextos i

els altres, una visió important que sí que l'aporten la teoria Sociocultural i la Teoria Ecològica.

Com la construcció del gènere es dóna de forma continuada al llarg de la nostra vida, i és susceptible a canvis i modificacions, és important també ressaltar les aportacions que donen aquestes tres últimes teories que acabem d'anomenar.

2.2.3 La Teoria Feminista

El debat entre sexe i gènere va sorgir en el camp de la medicina i de l'antropologia, i més endavant, aproximadament una dècada després, a finals dels anys 70, és quan el feminisme anglès i nord-americà comença a visualitzar el biaix androcèntric que existia en totes les àrees del coneixement.

El moviment feminista va començar a fer visible que les desigualtats entre homes i dones eren socialment construïdes i no es relacionaven amb raons biològiques. En aquell moment, el concepte de gènere passa a convertir-se en la categoria d'anàlisi central de les teories feministes. La teoria i la pràctica feminista tracta d'explicar la idea que el sistema polític, econòmic i social està estructurat d'acord amb el patriarcat i organitza les relacions humanes de forma desigual.

Simone de Beauvoir va marcar un abans i un després en el feminisme amb la publicació de la seva obra *El segon sexe* (1949). En aquest, declarava que les característiques pròpies de la feminitat eren degudes a tota una construcció social i cultural, va escriure “no es neix dona, sinó que s'arriba a ser-ho”, definint clarament la postura que el gènere no ve determinat pel moment del naixement, sinó que s'aprèn.

Kate Millet, per la seva part, va escriure la primera tesi sobre gènere de la història, que es va publicar l'any 1969 en el seu llibre *Política Sexual*, en el qual va definir el concepte de patriarcat per primera vegada: “Una institució basada en la força i la violència sexual dels homes cap a les dones i recolzada en la creença generalitzada de la supremacia biològica de l'home. Aquestes condicions són fruit de les relacions entre els sexes de la naturalesa política que es contribueixen en el paradigma de totes les relacions de poder”.

El patriarcat parteix del pensament binari d'Occident, organitzant la societat en dos gèneres: home i dona, atorgant-los així diferents posicions dins d'una estructuració jeràrquica, que es basa en la superioritat de la part masculina. El seu sistema ideològic es basa en el discurs de considerar “naturals” les diferències entre els homes i les dones, és a dir, parteix d'una diferència biològica per configurar tota una construcció social de la identitat. Sota aquesta premissa, les persones d'un sexe o l'altre es desenvolupen interioritzant el que la societat espera de l'individu en funció de si és un home o una dona, i s'espera que cada individu adopti els papers estereotipats que la societat té establerts.

En la mateixa línia, Gayle Rubin (1986) defensa que el gènere és una categoria imposada, que està basada en els models masculins i femenins que s'assignen a dos sexes biològics. Aquest sistema sexe/gènere varia segons les diferents societats i cultures, ja que, aquestes assignen característiques diferents d'un sexe i l'altre. En el seu article *“Tràfic de dones: notes sobre l'economia política del sexe”*, va definir la categoria sexe/gènere com “un conjunt de disposicions per les quals una societat transforma la sexualitat biològica en productes de l'activitat humana, i en la qual se satisfan aquestes necessitats humanes transformades”.

Continuant amb la mateixa argumentació, Scott (1990), defineix el gènere com “una forma de denotar les construccions culturals, la creació totalment social d'idees sobre els rols apropiats per dones i homes”.

I segons Acker (citada per Colás i Jiménez, 2006) “les teories feministes han contribuït a l'explicació dels mecanismes socials que operen en la desigualtat de gènere i també han aportat pautes d'acció”.

Més enllà de totes aquestes aportacions teòriques, potser la contribució més gran dels estudis de gènere i de les dones, radica en la construcció d'un pensament crític que ha sigut capaç de qüestionar els coneixements establerts, introduint noves formes de pensament i percepció del subjecte.

Per tot això, la teoria feminista aporta un bon marc conceptual des del qual treballar la investigació i la intervenció pedagògica en matèria de gènere, perquè ens permet donar

explicacions dels fenòmens de gènere que s'observen en la societat i en el nostre cas, en la primera infància. Per altra banda, visibilitat les desigualtats actuals que es produeixen en l'escola, permetent-nos analitzar críticament els plantejaments pedagògics actuals. A més a més, proposa noves línies de treball orientades a la construcció d'una escola coeducadora.

2.2.4 Teoria Sociocultural

L'enfocament sociocultural és un mètode de concebre la idea que la cultura i la ment són inseparables, ja que es constitueixen mútuament. Per poder conèixer les característiques personals de les persones, s'han de conèixer les característiques i la situació dels contextos en els quals participen. Les aportacions de psicòlegs educatius com Vigotsky, Bajtin i Cole, entre d'altres, destaquen aquest paper fonamental de la cultura en la construcció de la identitat de l'ésser humà.

Aquesta teoria destaca el paper actiu de la persona en la construcció de la seva pròpia identitat. Si bé, per un costat, la cultura proveeix de referències, valors, normes, pautes claus de socialització; per un altre, el subjecte és un ésser actiu i creatiu que té la capacitat de poder modificar-les.

És a dir, la teoria Sociocultural aporta un marc conceptual que explica la construcció de la identitat personal de gènere d'acord amb les interaccions de les propostes socials i les diferents opcions que pot aportar el subjecte respecte aquestes (Colás, 2007).

S'extreuen d'aquesta teoria dos principis bàsics: assimilació i reintegració. El primer fa referència a la manera en la qual el subjecte assumeix el conjunt de normes, valors, creences i pautes culturals establertes. El segon terme es refereix a la utilització per part del subjecte d'aquestes normes, a la seva capacitat per extrapolar-les a altres contextos, per tant, a la capacitat per poder modificar-les.

Considerem per tant, que aquest enfocament teòric pot generar aportacions molt rellevants, perquè des d'aquesta perspectiva social es pot analitzar i es poden fer interpretacions sobre estudis de gènere, valorar la importància dels contextos socials en

l'aprenentatge, i sobretot, treballar en la idea de la possibilitat de modificar certs patrons de conducta socialment establerts i assignats al gènere.

2.2.5 La Teoria Ecològica de Brofenbrenner

Si la teoria sociocultural ens apropa a la idea que el subjecte i la societat es troben en una relació estreta, la Teoria Ecològica de Brofenbrenner ens aporta precisió sobre aquests contextos, que són de gran utilitat per entendre aquestes interaccions entre el subjecte i el context.

Brofenbrenner utilitza els termes microsistema, mesosistema, exosistema i macrosistema, per delimitar les diferents influències a les quals totes les persones ens veiem exposades al llarg del nostre cicle vital.

El macrosistema ve definit com el conjunt de patrons culturals, dinàmiques, valors socials que sustenten una cultura i que estan representats en els sistemes meso i micro. Des d'una perspectiva de gènere aquest nivell en les paraules de Pilar Colás (2007) "representa la part imaginària cultural de gènere que es tradueix en patrons estables de conductes, creences, rituals, etc., associats a rols i funcions diferenciades en funció del gènere".

El mesosistema, que per al nen i la nena estaria compost fonamentalment per l'escola i la família, és on es materialitzen totes les creences i tradicions sobre gènere que sustenta la cultura i es fan reals a través dels agents que componen aquests dos contextos: família i escola. "El mesosistema compren la interrelació de dos o més entorns en els quals la persona participa activament (per exemple, per a un nen les relacions a casa i a l'escola, per a un adult, entre la família, la feina i la vida social)". (Brofenbrenner, 2002).

A la família, aquesta materialització es pot observar en la manera en la qual assumeixen els papers o rols diferents per part del pare i la mare, la distinció en l'educació entre fills i filles, pautes educatives o expectatives en funció del sexe, etc.

A l'escola, es materialitza en tot un currículum ocult d'accions del professorat amb respecte al gènere, i en la transmissió del saber des d'una visió androcèntrica. Per tant, l'escola és un context privilegiat per poder observar i intervenir en les diferències de gènere que es donen en l'àmbit acadèmic i escolar.

Per últim, el microsistema, es refereix a la part més interpersonal, en la qual es relaciona el subjecte en els seus contextos més propers. Està més vinculada al discurs, la comunicació, llenguatge, normes i formes de transmissió de forma més expressiva del qual denominen patrons culturals de gènere.

Des de la perspectiva de gènere se situen en aquest context "micro" el llenguatge sexista, els papers associats tradicionalment a homes i dones, els rols establerts dins les famílies, etc., és a dir, tota una sèrie de patrons culturals que són transmesos als infants en la convivència diària, que tenen a veure amb el patriarcat i que en moltes ocasions es converteixen en actuacions inconscients i mecàniques per part de les famílies, i de qualsevol persona que exerceix com educador/a en l'ampli sentit de la paraula.

2.2.6 Noves tendències: La Teoria Queer

Les noves propostes de les teories queer, que van ser creades en els anys noranta per autores com Judith Butler o Eve Kosofsky, han permès profunditzar en la crítica al binarisme. Tot rebutjant categories utilitzades en les investigacions sobre sexualitat i gènere com home/dona o heterosexual/homosexual, aquests estufis han privilegiat conceptes com ambigüitats i fluïdesa per descriure i analitzar els cossos sexuals.

La teoria de la Performativa de Gènere, ideada per Judith Butler, que s'emmarca dins la política queer, neix amb la motivació d'incloure la plural diversitat sexual que, segons l'autora, existeix. Butler reconeix que la societat està dominada pel binarisme de gènere, però aposta i defensa la idea de trencar i desconstruir aquest binarisme per tal de donar pas a la diversitat sexual i de gènere. Es tracta, doncs, d'una política queer sustentada en la democràcia radical i situada en el paradigma relacionat amb la desconstrucció antiesencialista (Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 2018; Duque, 2010).

Així doncs, Butler entén l'expressió de gènere, la identitat sexual i l'orientació sexual com conceptes que s'han construït de manera social, cultural i històrica. De fet, l'autora carrega contra les categories dicotòmiques, d'una banda, "homosexual" i "heterosexual" i, d'altra banda, "femení" i "masculí", atès que entén que s'han creat a partir de repeticions de caràcter performatiu en comptes d'haver sigut de forma innata. Traslladant aquesta idea a la concepció de Butler envers el gènere i la identitat, entén que es crea d'una manera performativa perquè és la societat la que assigna i proposa una categoria de gènere, que es construeix a través de la comunicació (tant verbal com no verbal), i a base de repetir i imitar les convencions dominants de gènere; per tant, no s'escull lliurement el rol o paper d'identitat (Calvo 2018; Duque, 2018).

Segons Ernest Alcoba en el pròleg del llibre *Pensando Queer*, la teoria queer va detectar que els estudis de gènere es trobaven encara encallats en certes inèrcies d'un pensament hetero-sexista.

El moviment queer a més de criticar la construcció de les identitats sexuals, fa referència a formes de vida i identitats diferents, que s'escapen de la norma establerta per ideologies i estereotips dominants.

Segons Rafael Mérida (2002): "el terme queer assenyala formes de comportament, relatives o no a la sexualitat, que són reprensibles o sospitoses des de la moral dominant. Utilitzada de forma despectiva en relació amb la sexualitat, l'expressió queer ha designat, i per a molts, segueix designant la falta de saber estar i l'anormalitat de les pràctiques i orientacions de les persones homosexuals. Les practiques queer consisteixen, per tant, a desestabilitzar (to queer) normes que no són aparentment fixes".

Aquest complicat grup de relacions que anomenem gènere i sexualitat es construeix a través del llenguatge, la televisió, l'escola, la medicina, el dret i la religió. Les sensibilitats queer es dediquen a desconstruir contínuament les trampes de la identitat, són moviment que s'allunyen d'aquest encasellament dels éssers. La política queer significa alguna cosa més que defensar la tolerància, és quelcom més que la modificació de les creences i actituds de perpetuen l'opressió i deu treballar per desvetllar la queerfobia institucionalitzada.

La teoria queer pot semblar irrellevant en l'àmbit educatiu, però no ho és. La pressa de consciència per part del professorat pot ajudar a tots i a totes a educar en la complexitat de la identitat. Tanmateix, les i els teòrics queer ajuden a comprendre, i fins i tot, a mostrar empatia amb aquells i aquelles que han estat etiquetats d'una forma violenta i perjudicial. La teoria queer ens ensenya que totes les identitats són actuacions i que aquestes actuacions estan interrelacionades i converteixen en còmplices a les persones queer i no queer de moltes formes. Els efectes malignes de les etiquetes encara són patents en una gran quantitat de persones de la comunitat queer.

Totes aquestes consideracions ens permeten pensar, i a la vegada proposar, que hauríem de ser capaços de portar a l'educació un factor reflexiu sobre el gènere i el sexe, alliberador sobre certs binomis, obert al canvi, orientat a identitats obertes, dinàmiques i complementàries i no excloents.

2.3 Origen dels rols de gènere i la seva influència en la construcció de la identitat de gènere

2.3.1 Macrosistema, mesosistema i microsistema des de la perspectiva de gènere

De tot el exposat anteriorment, podem afirmar que el procés de construcció de la identitat de gènere s'estableix al llarg del procés de socialització de la persona.

En primer lloc, vivim dins del que Brofenbrenner denominaria "macrosistema", que en el nostre cas és una societat patriarcal que ens ha dividit històricament en dos gèneres: homes i dones. I que com hem dit anteriorment, a més de considerar a l'home superior que la dona, atorga en funció de les seves característiques biològiques uns papers i rols diferents dins la societat.

A les dones se'ls assigna els papers de reproducció, se les considera mullers, mares, cuidadores, totes aquestes funcions fent referència en l'àmbit privat. Per a tot això, també se les atribueix característiques psíquiques diferents de l'home, com l'abnegació, l'emocionalitat, la fragilitat, la tendresa, etc. Als homes se'ls considera els productors, els caps de la família, els que treballen, els que guanyen més diners, els que surten en

l'àmbit públic. Per tot això, se'ls atribueix característiques de força, equilibri emocional, duresa, intel·ligència, etc.

Totes aquestes atribucions es denominen “estereotips de gènere”, que són aquelles actituds, valors, normes o actuacions que es consideren adequades a un o l'altre gènere dins d'una cultura en particular. Que impregnen el “mesosistema”, que serien l'escola, la família, els mitjans de comunicació, etc. (Colás, 2007) que fan que aquests estereotips de gènere siguin transferits de generació en generació a través de la interacció del subjecte amb els diferents contextos en els quals es va desenvolupant al llarg de la seva vida.

Aquests contextos més propers, i els discursos i actuacions que en ells s'estableixen, conformen el “microsistema”, on es desenvolupen les relacions de l'individu amb els agents socialitzadors que el rodegen: família, professors, grups d'iguals, etc.

A continuació ens centrarem més detingudament en com es construeix la identitat de gènere i com els nens i les nenes es van identificant amb un rol de gènere socialment establert a partir dels estereotips.

2.3.2 Etapes en el procés de l'adquisició de gènere

El procés d'adquisició de la identitat de gènere es dona a partir de diferents etapes: assignació de gènere, discriminació del gènere, identificació del gènere i flexibilitat del gènere (Sánchez, 1996).

L'assignació s'inicia precisament en el moment en el qual s'assigna el gènere, avui en dia abans del naixement, ja que partir de tècniques obstetrícies es pot saber el sexe del futur nadó poques setmanes després de quedar-te embarassada. Aquí comença la primera classificació, serà nen o nena, i en funció d'aquesta característica, la família, en molts casos, comença a preparar l'arribada del nadó en funció del seu sexe. A partir de l'elecció de la roba i objectes de diferents colors, la decoració de l'habitació, l'elecció de les seves primeres joguines, etc.

A partir d'aquesta *assignació del gènere* les famílies en un primer lloc, i la societat posteriorment, s'encarreguen de transmetre al nou infant quin serà el gènere que li correspon. Ja en els primers mesos de vida apareixen estudis en els quals es verifica com els adults de referència del nadó i altres persones properes intenten de diferent forma als nadons en funció del sexe assignat (Seavey, Katz i Zalk, 1975). En aquest treball, es vestia amb diferents colors a uns nadons de 3 mesos d'edat, i s'observava el tipus d'interacció que tenien amb ells quan anaven vestits de color rosa o de color blau. Els resultats de l'estudi indicaven que entre els adults semblava que hi havia una tendència a tractar a les nenes més dolçament, amb una veu més tranquil·la, utilitzant amb elles objectius com guapa, bonica, dolça, bona, etc. A més, quan les persones pensaven que estaven interactuant amb una nena, la manipulaven de forma diferent, amb moviments més suaus, se les bressolava, amb moviments més sotils i calmats. Per altra banda, quan els adults es pensaven que estaven interactuant amb un nen, utilitzaven una veu més greu, adjectius com “ets un campió”, “ets fort”, etc. Els moviments també van resultar ser més bruscos, se'ls movia més, se'ls llançava a l'aire, i se'ls estimulava a posar-se dret i a fer força amb els braços.

Aquest procés, que inclou que cada dia se'ls denomini constantment nen o nena per a referir-se a ells o elles, suposa una estimulació diferenciada que comença a produir-se des de les primeres hores de vida. D'aquesta forma, quan el nadó comença a parlar, ja té clara a quina categoria pertany, i es denomina a si mateix amb aquestes etiquetes. Per tant, des dels primers mesos apareixen aquestes diferenciacions en el tracte dels adults quan interactuen amb nens o nenes, diferències que tenen un efecte en el llenguatge, les actituds i els comportaments que presenten quan estan amb ells.

A partir d'aquests comportaments i d'aquestes assignacions, el nen i la nena seran “tipificats sexualment” i es trobaran amb la necessitat d'identificar-se i d'anar consolidant la seva identitat. Money i Ehrhardt (1972) van destacar com a moment crític en el desenvolupament de la identitat de gènere, el període compres entre l'adquisició del llenguatge (cap als 2 anys aproximadament), fins als 4 anys d'edat. Aquesta etapa seria la de *discriminació de gènere*. En aquesta edat, els infants tenen molt clar quin és el seu sexe, però les seves percepcions s'acostumen a donar a nivell extrem: es fixen en l'aspecte dels homes i les dones, i en aquelles coses que els distingeixen exteriorment

(roba, maquillatge, complements, actituds d'unes i els altres, etc.). És per tant, un moment en el qual els nens i les nenes tendeixen a identificar-se com un sexe o l'altre, però de manera que és un "etiquetatge". Perquè no comprenen encara el que significa el gènere i poden pensar que aquesta qualitat és variable.

La *identificació de gènere* ve determinada per tots els agents socialitzadors que es donen en el seu entorn: la família, l'escola, les joguines, els mitjans de comunicació, la publicitat, etc. I d'aquesta forma, durant la interacció amb aquests contextos estereotipats, sobre els 5 o 6 anys es donarà el que Kohlberg (1966) va denominar la *constància de gènere*. Que és el moment en el qual el nen i la nena comprenen que el gènere és invariable i que no depèn dels aspectes externs que hem anomenat anteriorment.

És per aquest motiu que en aquest moment es dona un coneixement molt més profund del que és ser nen o nena, i per tant creix la necessitat d'identificar-se amb una de les dues possibilitats i rebutjar l'altre. En aquest moment de gran inflexibilitat en la seva forma d'entendre el gènere, que és causada per aquesta necessitat de pertànyer i reafirmar-se dins d'una categoria, segons Shaffer (2000) es fa més fort l'estereotip i més evident la segregació per gènere. Les capacitats cognitives dels nens i les nenes d'aquestes edats impedeixen que aquestes categories socials siguin més flexibles i subjectives.

L'última d'aquestes etapes, seria la denominada *flexibilització del gènere*, que es donaria entre els 7 i 11 anys, i és el moment en el qual els infants han après que els models socialment establerts a través de l'estereotip són trencables. És a dir, saben que es tracten de categories socials establertes, però que es poden transgredir. No obstant, sempre es consideren més adaptables i més valorats aquells comportaments que compleixen amb les expectatives associades a un rol.

2.3.3 Principals factors i agents socials que participen en la construcció del gènere

Existeixen molts agents socialitzadors que són responsables d'aquesta categorització i que analitzarem més profundament: la família, les joguines i els mitjans de

comunicació. L'escola també és considerada un agent socialitzador molt influent, però li dedicarem un punt a part.

a) El paper de la família en l'adquisició del gènere:

La família és el primer agent socialitzador del nen i la nena. Des de la psicologia de l'aprenentatge existeix l'evidència que la majoria de l'aprenentatge amb relació als rols de gènere es donen a partir de l'aprenentatge vicari, és a dir, per observació i imitació dels models de referència. Per tant, pels nens i les nenes són fonamentals els models de pare i mare que troben en la seva família. Dins de casa, es va construint una idea de quins són els papers que representen aquests models a través dels estereotips que representen, el repartiment de les tasques domèstiques, i el fet de cuidar a la família, la implicació que totes dues figures tenen en l'educació dels seus fills i filles. Com poden ser el tractament igualitari o altres tipus de comportaments, com per exemple, les actituds de desigualtat o la violència familiar.

Aquest tracte desigual conjuntament amb les diferents expectatives que tenen els pares i les mares dels seus fills i filles en funció del seu sexe, influeixen en la percepció que els infants tenen sobre ells mateixos (Kipp i Shaffer, 2007). En la seva personalitat i en el seu futur tant personal com professional. Aquest aspecte ha sigut estudiat en diverses investigacions (Lummis i Stevenson, 1990; Parsons, Adler i Kaczala, 1982; Fredricks i Eccles, 2002), concluint que si els pares no creuen que els seus fills/es siguin capaços d'aconseguir alguna cosa, és probable que no ho aconseguixin (Efecte Pigmalió).

Segons García i Gutiérrez (2010), la construcció social del "jo" reposa en els estereotips de gènere que es transmeten en la família, dirigint les seves opinions cap a conductes adequades o no per un sexe o l'altre. Es tracta d'una categorització cognitiva que comporta la valoració del propi grup sexual.

D'aquesta manera, els estereotips de gènere associats a nens i nens són els següents (García i Gutiérrez, 2010):

- Nena: tímida, poruga, fràgil, sensible, instint maternal, tranquil·la, capritxosa, etc.
- Nen: curiós, dominant, fort físicament, enginyós, hàbil, valent, agressiu, etc.

Aquests estereotips evolucionen durant l'etapa adulta de la següent manera, també prenent com a referència a García i Gutiérrez (2010):

- Dona: passiva, submisa, obedient, dependent, femenina, sentimental, etc.
- Home: actiu socialment, segur, independent, no emotiu, protector, etc.

Derivant d'aquests estereotips, també es transmet que hi ha professions o oficis relacionats amb les capacitats "naturals" de cada un dels sexes (Stockle, 1992).

b) Les joguines i la literatura tradicional:

Les joguines tenen un paper fonamental en la transmissió d'estereotips. Si donem una ullada als catàlegs de joguines, podem observar a primera vista la gran diferenciació que es fa quant a joguines "de nena" i joguines "de nen". En aquests catàlegs, com també en la publicitat, les joguines que es consideren de nena acostumen a tindre colors roses i venen representats per nenes, i per la seva part les de nens solen ser de colors blaus o de colors més foscos i venen representats per nens (Gil Gómez i Pérez Asperilla, 2012).

Les joguines de les nenes van enfocades a la cura dels nadons, la realització de tasques domèstiques (cuinetes, aspiradores, rentadores, etc.), o la bellesa (tocadors, vestits de princesa, corones i joies, maquillatge, pinta ungles, etc.). Les nines que es consideren "de nena" acostumen a ser nines maquillades, vestides a la moda, preocupades per la imatge, primes, guapes, etc.). Promovent d'aquesta forma la valoració d'aquestes qualitats per part de les nenes que tendeixen a identificar-se amb elles (Jayme, 1999).

Les joguines dels nens van enfocats a l'aventura, el risc, la motricitat gruixuda, l'esport (bicis, cotxes, tricicles, patinets, etc.). A aquelles activitats que es consideren que realitza "l'home" a casa (materials de bricolatge, tallers mecànics, etc.), o aquelles altres dedicades a la ciència i la intel·ligència (jocs d'experiments, de detectius, d'espies, etc.). Els ninots dels nens acostumen a ser forts, valents, superherois, etc.). Tendint als nens a identificar-se amb aquest model d'home.

És important assenyalar també la importància dels contes com a transmissors de valors tradicionals, com també els dibuixos i les pel·lícules infantils en general. Encara que últimament podem trobar una literatura més variada, i han aparegut algunes pel·lícules Disney amb temàtiques més feministes, la literatura juvenil, el cinema i el conte tradicional presenten a una dona passiva, preocupada únicament d'enamorar-se, que

espera pacientment al príncep que ve a salvar-la. I amb l'objectiu principal de torbar l'amor, casar-se i formar una família (Ros García, 2012).

En conseqüència, és a través del joc que els nens i les nenes estan aprenent a diferenciar-se i a assumir un paper assignat per a ells i elles en la societat. L'elecció d'unes joguines o unes altres, a més, venen reforçades per la família, en el fet de considerar més correcte elegir una joguina considerada d'un sexe o de l'altre. S'acostuma a castigar i no reforçar en el cas que es triï el que no s'espera pel seu sexe.

c) El paper dels mitjans de comunicació:

Partim del fet que vivim en una societat en la qual els mitjans de comunicació s'han convertit en un indispensable en el nostre dia a dia. No només per rebre informació sobre el nostre entorn més proper o més llunyà, sinó que també per entreteniment i ensenyar-nos aspectes desconeguts, que d'una altra forma no podríem descobrir. Així, els mitjans de comunicació s'han convertit en una part important de la societat (Loscertales i Núñez, 2008).

D'aquesta manera, el rol de gènere no s'aprèn només en l'observació de models amb els quals els infants es relacionen o veuen, sinó que també a través dels continguts transmesos pels mitjans de comunicació: premsa, televisió, ràdio, internet, etc.

Tenint en compte tot això, els mitjans de comunicació són una arma de doble fil si no s'utilitzen de manera adequada, ja que els nens i nens també aprenen d'ells, i aquests mitjans poden transmetre valors negatius. Com per exemple, visions fortament estereotipades sobre el que és ser home o dona. Així, a la televisió el sexe masculí executa activitats instrumentals, pren decisions importants o té professions igualment destacades. Però, la imatge de la dona, és la imatge de la passivitat i la dependència cap a l'home. A més a més, mentre que el sexe masculí se l'anomena més vegades, al femení se l'apliquen estereotips negatius i amb prejudicis (Loscertales i Núñez, 2008).

No hem d'oblidar, tal com assenyalen Mcghee i Fruech (1980) i Signorielli i Lears (1992), que la intensitat dels estereotips és més gran entre les persones que veuen més la televisió amb relació als que la veuen menys. Aquesta influència dels mitjans de

comunicació en formació de la personalitat, es dona des dels primers anys de vida (García i Gutiérrez, 2010).

Tot això es veu potenciat pel fet que avui dia la família dedica menys temps a la socialització dels fills i filles, a causa dels ritmes de vida i de treball fora de casa. Així els infants adquireixen coneixement, formes de comportament i valors a través del que aprenen en els mitjans de comunicació. L'objectiu principal d'aquests és crear audiència, entretenir i vendre, pel qual moltes vegades el que reflecteixen no respon a la realitat i pot ser perjudicial (Tomé, 2000).

2.4 El paper de l'escola en la construcció de la identitat de gènere

És important tenir en compte que nombrosos estudis i investigacions han demostrat que la cultura escolar en la qual estan immersos els infants i en la qual participen, no és neutra en el tracte cap a ells. És per aquest motiu, que per treballar des de la coeducació i educar en la igualtat, és necessari conèixer els elements o mecanismes de la cultura escolar que transmeten desigualtat. Encara que s'ha de tenir present que treballar aquests aspectes no és suficient, sinó que és un àmbit més juntament amb la família, els mitjans de comunicació i altres agents que hem de tenir en consideració i modificar.

Tots aquests elements o alguns d'ells, que són explicats per diferents autors, Bustos-Romero (2001), Arenas (2006) i García i Gutiérrez (2010), entre d'altres, formen part del que es coneix com a currículum ocult (Bustos-Romero, 2001). Prenent com a referència a Torres (1992), es pot definir el currículum ocult com: "tots aquells coneixements, actituds i valors que s'adquireixen a partir de la participació en processos d'ensenyament i aprenentatge i, en general, en totes les interaccions que passen cada dia dins les aules i que mai arriben a explicar-se com a metes educatives a aconseguir de manera intencional".

Així, els mecanismes a través dels quals l'escola transmet desigualtat de gènere són:

Contes infantils

Gairebé des del naixement i abans de l'arribada de les joguines, els contes arriben a la vida dels infants per ajudar-los a dormir i estimular el seu món de fantasia i creativitat. En aquest aspecte, ajuden als infants a obrir la seva ment cap al món que els rodeja i a imaginar-se nous mons. Tot i això, els contes són molt més que això, són un reflex de la societat, del que s'espera de cada persona, de el bo i el dolent, etc. Contenen per tant, elements i pautes de comportament que els nens i les nenes converteixen en seves, d'aquí la seva importància.

Torres i Arjona (1993), assenyalen que els contes tradicionals tenen una càrrega estereotipada molt forta en presentar als nens com persones fortes, valentes i intel·ligents amb rols d'herois, mentre que els personatges femenins són presentats com dòcils, submises, dolces, etc., amb dols de princeses o personatges malvats (bruixes, madrastrès, etc.). Aquesta imatge que perjudica tant al sexe femení porta a les nenes a assumir-la com a part d'elles i per tant, acaben infravalorant-se i reproduint tot el que els contes les han ensenyat. Per tant, de nou, es representen els valors i actituds adequats per a cada sexe. Adela Turín (1995), en el seu llibre "Los cuentos siguen contando. Algunas reflexiones sobre los estereotipos" fa un anàlisi molt interessant sobre les imatges del contes infantils amb exemples concrets. A més, afegeix el significat de símbols que trobem dins dels contes. Per exemple, amb relació a les ulleres, l'autora assenjala: "simbolitzen la intel·ligència, la instrucció. Serveixen, quan una nena les porta, per advertir-nos que és molt llesta; però serveixen també, tenint entès que amb elles queda més lletja, per establir la tradicional incompatibilitat, en la dona, entre la bellesa i la intel·ligència".

Tenint en compte tot això, és molt el que es pot fer des de l'escola, utilitzant precisament contes per trencar amb rols transmesos a través dels contes tradicionals. Així, es poden treballar diferents activitats com les següents: anàlisi de contes amb els infants en perspectiva de gènere, modificacions dels finals, role-playing amb els infants fent que els personatges masculins siguin interpretats per nenes i viceversa, inventar-se

nous contes, etc. També és important incloure a les biblioteques de dins l'aula contes específicament coeducatius, els quals cada vegada són més habituals.

Espais

L'espai és un element imprescindible en les nostres vides, ja que tots ens desenvolupem en un temps i un espai en concret. En ell es donen i es reproduïxen relacions emocionals, econòmiques, de poder, etc. També s'hi reflecteixen els rols sexuals.

Tenint en compte la part tradicional es pot fer una clara classificació de l'espai que ha sigut predominant fins fa poc: l'espai privat, relacionat amb la dona i les tasques domèstiques a casa i l'espai públic del qual l'home és el principal destacat perquè és qui treballa fora de casa per poder sustentar la família. Aquesta desigualtat en els usos dels espais no s'observa només en l'àmbit de la vida en general, sinó que també el podem trobar en l'àmbit escolar.

Diversos autors i autores han fet un profund anàlisi de la manera en la qual els nens i les nenes utilitzen els espais de l'escola, centrant-se en l'aula i el pati. Pel que fa a l'aula, Subirats i Tomé (2007), assenyalen el següent:

- En una taula de treball conjunta, són els nens qui ocupen la major part de l'espai, mentre les nenes acostumen a cedir el seu.
- Pel que fa a l'espai sonor que es genera dins l'aula, els nens criden mentre les nenes utilitzen un to de veu més baix. Les nenes van a llocs concrets de l'aula, es mouen d'un lloc a l'altre sense romandre al centre, i com a molt l'entrevessen, quedant-se als laterals. Al contrari de les nenes, els nens són els protagonistes de l'espai, ocupant el centre en la major amplitud possible o necessària per a ells i les seves activitats.

Al pati hi ha tres elements que fan d'ell un espai de desigualtat: els recursos que s'utilitzen, la distribució i el tipus de jocs, els quals tenen un valor social i impliquen actituds diferents (Subirats i Tomé, 2007).

Amb tot això i segons Gairín (2007), el 90% de l'espai del pati és utilitzat pels nens forts, sent aquesta aportació apresada i relacionada amb l'aprenentatge del lideratge del grup. De la mateixa manera, aquest autor assenyalava un aspecte que és clarament visible

en els patis de les escoles. L'activitat per excel·lència que s'ocupa és el futbol, esport habitualment practicat pels nens. Per aquest motiu les nenes, igual que dins l'aula, passen a ocupar els espais laterals i racons fora del pati central. Les raons per les quals passa aquest repartiment desigual, són que per un costat els nens i les nenes han fet un repartiment natural espai, però per l'altre, que hi ha hagut una imposició dels nens sobre les nenes. És a dir, que s'han naturalitzat les relacions de poder que han viscut a casa, al carrer, en els mitjans de comunicació etc., i per tant, a cap els sembla que passi res dolent o estrany.

Tomé i Ruiz, 1996 defineixen per aquest motiu l'espai de joc com un "escenari on les nenes comencen a assumir que han de desenvolupar estratègies que no impliquin conflicte". Com podem veure és una definició molt explícita sobre com l'espai d'oci dels nens i nenes no és només el reflex del qual viuen en el seu entorn, sinó que a més és un instrument de reforç i contribueix que tots dos sexes assimilïn aquesta relació de poder-submissió, el que ens transporta al rol tradicional de la dona.

Actituds docents

Les actituds implícites i els gestos, actuen i ens afecten sense donar-nos compte i ens converteixen en els seus emissors i receptors. D'aquesta forma contribuïm a transmetre'ls. Així, dins l'escola, les i els mestres també reforcen la distinció entre rols amb les seves actituds i comportaments (Bustos-Romero, 2001). Un exemple d'aquesta distinció es fa respecte a la dedicació del professorat cap als nens i les nenes.

Com s'ha recollit en apartats anteriors, des del naixement es dedica més temps als nens que a les nenes, ja sigui tant en la família com a l'escola. La causa d'aquesta atenció és que s'entén que els nens acostumen a ser més trapelles i tenen més dificultats amb l'aprenentatge, normalment per falta d'atenció, pel qual requereixen una major atenció. Per altra banda, es considera que les nenes són més obedients per naturalesa, saben quin és el seu lloc i realitzen correctament les tasques que se'ls encomana, per tant no és necessari prestar-les atenció, a més això potencia la seva autonomia.

El problema és que encara que això sigues cert, i les nenes realitzessin bé les seves tasques, no reben cap reforç positiu per part del professorat, o el reben molt poc. En canvi quan un nen fa alguna cosa bé, se'ls premia perquè no és l'habitual. Així, sembla

que comportar-se correctament de forma contínua no té un valor tan positiu com comportar-se bé i fer bé les tasques de tant en tant. I no només això, sinó que atenent al gènere, sembla que és més valorat el que fan els nens que el que fan les nenes, cosa de la qual els dos sexes en són conscients.

Formes d'expressió

El llenguatge també es converteix en un element amb el qual es fa distinció entre el sexe masculí i femení.

En aquest sentit Torres i Arjona (1993) i Bustos-Romero (2001), assenyalen que a les nenes se'ls parla més, en un to més dolç i se les tracta amb més tendresa, però se les estimula menys. Mentre que als nens se'ls parla menys, amb un to més dur, però es juga més amb ells, ja que es considera que les nenes estan més capacitades per la comunicació i els nens pels esports. També assenyalen que, mentre que a les nenes se'ls parla més sobre el treball escolar, a les nenes se'ls fa més correccions del comportament. Això corrobora que els i les docents estaven més atents al comportament dels nens que al de les nenes. Pel que fa a la participació voluntària de tots dos sexes dins l'aula, els nens parlaven més (59%, davant un 41% de les nenes).

Un altre aspecte que crea discriminació cap a les nenes a través del llenguatge és l'ús del gènere masculí per referir-se en certs moments als dos sexes en el plural. Això pot comportar certs problemes d'identificació personal i confusió, ja que no saben quan sentir-se al·ludides, perquè s'utilitza el mateix terme en referir-se al gènere masculí i per referir-se als dos a la vegada. Al contrari que al nostre país, en altres països com per exemple França, existeix un terme neutre "l'enfant", amb el qual es designa a nens i nenes en general, però també hi ha un terme específic per referir-se a cada sexe per separat.

2.5 Concepte de coeducació

Són nombroses les lleis i els documents en els quals es recull la importància de la igualtat per la ciutadania. A Espanya la Constitució o la Declaració Universal dels Drets Humans representen la importància d'una societat d'igualtat entre homes i dones, desafortunadament, no es compleix com ens agradaria.

En aquest treball ens centrem en l'entorn de l'educació, i en l'educació es recolza la idea d'educar en igualtat de manera que els centres escolars han de desenvolupar el seu currículum de forma que es respecti. Ja que, segons L'ordre del 5 d'Agost de 2008, un dels principals objectius de l'educació és: “Afavorir la igualtat real i efectiva entre homes i dones. El currículum contribuirà a la superació de les desigualtats per raons de gènere, quan n'hi hagi, i permetrà tindre en compte l'aportació de les dones al desenvolupament de la nostra societat i al coneixement acumulat per la humanitat (p.18)”.

Segons la UNESCO (2020) “la igualtat de gènere és un dret humà fonamental i una base necessària per a un món sostenible, pacífic i pròsper”. Amb això no es vol dir que la igualtat de gènere busqui la igualtat d'ambdós sexes, perquè sabem que tenim diferències físiques, però sí que tinguem els mateixos drets i deures, cosa que no depèn del sexe amb el qual neixes.

Com veiem amb aquests exemples podem comprovar que no s'està causant l'efecte que ens agradaria, ja que encara hi ha nombroses desigualtats. Per aquest motiu falta conscienciar a la societat encara més, perquè a poc a poc es vagi erradicant tant el vocabulari sexista, que tan submergit que es troba l'utilitzem sense pensar en la seva repercussió. Com també alguns comportaments sexistes que molts d'ells són part dels nostres costums. Per això, hi ha d'haver aquesta necessitat de crear consciència, i quina millor manera que fer-ho des de l'educació.

De forma que la coeducació és essencial, però per entendre bé que és la coeducació, hem de saber abans que és educar. Segons Lozano i Trifu (2019) l'educació és: “un procés d'interlocució històric, contextual i dinàmic. És un acte de creació simbòlica i vital dels subjectes implicats”.

S'ha de tindre en compte que l'educació, igual que la societat ha evolucionat, pel qual s'ha d'afrontar aquesta realitat i adaptar-se a les necessitats del present. D'aquesta forma concedir un model d'educació que es basa en la ciutadania intercultural i la seva acció política en la igualtat dels drets humans. Així doncs, construint una democràcia fomentada en l'acció cívica (Lozano i Ttifu, 2019).

Ja que tenim una idea sobre que és l'educació, podem veure que la coeducació segons Lozano i Tifu (2019): “La coeducació ha d'avançar com un projecte educatiu, ètic i polític per aconseguir un desenvolupament eficaç de l'aprenentatge. És imprescindible que la perspectiva de gènere es reforci des de la reflexió teòrica impulsada per debats feministes i que sigui capaç d'impregnar estructures i dinàmiques educatives en tots els àmbits, i molt especialment, en el de la socialització en matèria de pau i drets humans.

Marina Subirats, catedràtica de Sociologia i doctora en Filosofia, és una autora referent en el món de l'educació i en els estudis de gènere. Aposta, de manera clara, per la coeducació, amb voluntat de potenciar les individualitats dels alumnes independentment que siguin nens o nenes (Subirats i Tomé 2007). Fa un temps, la coeducació pretenia eliminar els obstacles que impedièn que les dones accedissin a l'educació, però actualment, Subirats (2017) escriu que la coeducació es basa en: “Transmetre una socialització dels gèneres que elimini els aspectes negatius i les jerarquies dels models vigents i obrir el camí al ple desenvolupament de cada infant en totes les dimensions de la vida i en totes les capacitats que necessitarà tenir en la nostra societat i en les formes que aquesta prendrà en els propers anys.

De fet, Subirats (2017) explica que la principal tasca del coeducador avui en dia té a veure amb els canvis de transmissió de les diferents normes de gènere produïdes en les escoles i, de manera general, en la societat. Descriu la gran influència que té la pròpia família en aquesta transmissió, i assenyala el paper clau dels mitjans de comunicació, sobretot quan fan un ús desproporcionat d'estereotips i de missatges sensacionalistes masculistes.

Subirats, a més, en el llibre que publica juntament amb Tomé (2007), exposa que la coeducació, en essència, es basa en treballar per la igualtat d'oportunitats; trencar amb

els estereotips de gènere i acompanyar a les noies a la cerca de la llibertat. Cal trencar amb el sexisme encara present a les aules i apostar per la coeducació.

L'Institut de la Dona del Ministeri de Sanitat, Serveis socials i Igualtat (2008) defineix a la Guia de Coeducació els trets que fan que una proposta educativa pugui ser considerada coeducativa:

- Un marc teòric fonamentat en la teoria feminista.
- Assumeix que l'entorn no és neutral, sinó sexista.
- Aposta per un currículum que reproduïxi valors d'igualtat o transparència, així com anar més enllà de l'espai de l'escola.
- Té l'objectiu de transformació de les relacions entre dones i homes.
- Rebuig dels estereotips.
- I treball en la resolució de conflictes sense violència.

En aquesta guia queda definit que: “l'escola coeducativa té com a objectiu l'eliminació d'estereotips entre sexes separant les desigualtats socials i les jerarquies culturals entre nens i nenes”.

Segons l'Institut de la Dona (2008) els requisits que ha de tenir una escola per poder desenvolupar aquestes estratègies duals a favor de la coeducació són:

- Tenir un Projecte Educatiu de Centre (PEC) que reculli específicament la planificació de la coeducació, tenint en compte els recursos existents per poder-la dur a terme de la manera més exitosa possible.
- Implicació de tots els membres de la comunitat educativa, sobretot els professors i professores que són els que duen a terme la pràctica educativa.
- Tenir els mecanismes formatius necessaris per arribar a un coneixement acceptable en matèria d'igualtat que permeti als responsables i docents un tractament adequat.

Perquè aquests requisits puguin donar-se, és necessari que les institucions desenvolupin projectes coeducatius, o almenys que els impulsin. Poden fer-se amb el desenvolupament de plans d'igualtat que consideren actuacions específiques a desenvolupar en els centres, sent imprescindible la col·laboració i participació dels Consells Escolars d'aquests.

3. MARC METODOLÒGIC

L'educació ha de dirigir-s cap a la millora de la vida social en general, amb la finalitat de concebre cada vegada més quantitat d'oportunitats a un elevat nombre de persones. Així mateix, ha de contribuir a la millora de qualitat de vida de l'alumnat, en totes els països i continents (Lemeke, 2006). Per tant, perquè es duguin a terme aquesta consecució de fets i deures, l'educació compta amb l'ajuda de la investigació educativa.

La investigació en educació tracta de descriure i comprendre la realitat educativa, les seves característiques i el seu funcionament, així com la relació que existeix entre elements que la configuren (Martínez González, 2007). Tal com afirma Paulo Freire "La indagació, la recerca, la investigació, formen part de la naturalesa de la pràctica docent. El que es necessita és que el professorat, en la seva formació permanent, es percebi i assumeixi ser un/una professor/a investigador/a". Davant dels canvis accelerats del coneixement i la diversitat es requereixen professionals competents que donin resposta a aquesta realitat complexa i dinàmica; que adoptin una actitud reflexiva i crítica en respecte a la realitat educativa i que tinguin una actitud professional per investigar científicament aquesta realitat i transformar-la creativament.

Per tant, d'acord amb aquestes consideracions, la pràctica d'investigació en el camp educatiu ens ajuda a complir amb les necessitats i els canvis accelerats que s'estan produint avui sia pels estudiants. El propòsit d'investigar és poder conèixer i utilitzar la innovació educativa. La qual té finalitat de buscar els mètodes d'ensenyança i estratègies d'avaluació que s'adaptin millor a aquestes alteracions. Permet repensar l'educació, conèixer noves estratègies i renovar les subjectes al centre, innovar i crear noves eines d'aprenentatge, poder utilitzar un nou mètode i convertir-lo en realitat per després potenciar-lo creativament. Per tant, els docents han de ser investigadors competents per portar a terme les habilitats educatives el millor possible.

4. SUPÓSIT DE PARTIDA

4.1 Pregunta d'investigació

Per a començar a desenvolupar aquesta investigació, ens cal un interrogant que fa referència al coneixement que es desitja obtenir i que podrem respondre a través de la recollida de dades.

Per tant, la pregunta que es planteja en aquesta investigació, la qual s'aspira a donar resposta durant el transcurs d'aquest treball, és la següent:

Existeixen els estereotips de gènere, tenint en compte, la vestimenta i els colors en ella, les joguines, els oficis i les tasques domèstiques, al segon cicle d'educació infantil?

5. OBJECTIUS

Els objectius que guiaran aquest treball seran els següents:

5.1 Objectiu general

- Detectar si durant la segona etapa d'educació infantil, els infants han adquirit algun tipus d'estereotip de gènere.

5.2 Objectius específics

1. Observar si sorgeixen actuacions estereotipades en els infants davant diferents peces de roba i els seus colors.
2. Descobrir si les joguines tenen gènere segons la visió d'infants de 3 a 5 anys.
3. Identificar en quina mesura atribueixen els infants diferents treballs laborals, associant-los a un gènere o a l'altre.
4. Verificat si els infants associen les tasques domèstiques a un sexe o l'altre.
5. Comprovar si en funció de l'edat els estereotips es modifiquen, canvien o augmenten.

6. DISSENY

A l'hora de referir-se al terme d'investigació, en molts ambients es pot entendre com quelcom purament científic, tot i això, en l'àmbit educatiu també es fa investigació amb la finalitat d'obtenir una sèrie de relacions per millorar el procés educatiu. Hi ha diversitat de factors relacionats amb l'educació en els quals s'incideix de forma impactant la investigació científica. D'aquí que sigui tan important en l'àmbit educatiu. Tot i que, Bisquerra (2004) assegura que la complexitat i les peculiaritats dels fenòmens educatius, fan que la lògica i els ideals del mètode científic siguin només aproximats.

Segons Díaz (2009), investigar en educació és respondre en funció de com s'entén el fet educatiu des de la perspectiva científica, el que comporta concepcions i pràctiques investigadores. Per tant, en l'àmbit educatiu també es percep la investigació, com una font de coneixement i amb la funció de servir a professionals de l'educació per donar resposta als problemes sorgits durant la pràctica diària.

Per investigar és necessari un predomini de l'estructura global de la recerca: les diverses problemàtiques que es presenten, els diferents paradigmes que permetran abordar i estudiar el problema, així com les teories i els mètodes sense els quals seria impossible duu a terme una investigació en l'àmbit educatiu. A partir d'aquest abordatge del problema o de la curiositat plantejada, s'obtenen resultats i es difonen coneixements nous, això permet als docents resoldre situacions des del seu propi àmbit i la seva pròpia realitat, tal com es realitzaria des dels mètodes científic. Per tant, a través de la investigació científica, el camp educatiu ha anat esdevenint millores, ja que a partir d'aquesta s'han pogut extreure diferents respostes a la necessitat de conèixer i millorar una determinada realitat educativa. A partir de la recerca que implica la investigació s'ha incrementat la innovació en educació per tal d'avançar en la millora dels resultats educatius, s'han desenvolupat nous enfocaments metodològics aplicats a l'educació. Investigar permet als docents estar actualitzats envers la relació a les necessitats que imposen les dificultats d'ensenyança i aprenentatge, els estils d'aprenentatge, les millors estratègies didàctiques i els nous mètodes d'avaluació.

Cal concloure doncs que investigar en general és una activitat orientada a l'adquisició o descobriment de nous coneixements i que a l'hora d'esdevenir-la ens estem aproximant a la realitat investigada, independent de la rama en la qual es desenvolupi.

6.1 Temporalització

Per tal d'esquematzar els procediments seguits per l'elaboració d'aquest treball s'han concretat i classificat en quatre fases els diferents passos que s'han tingut en compte al llarg de la investigació. Es pot visualitzar el procediment seguit en la seqüenciació que presenta a continuació:

FASE 1 (Novembre – Gener)

1. Tria del tema.
2. Plantejament de la problemàtica a investigar.
3. Elaboració de l'índex.
4. Redacció d'objectius.
5. Recerca teòrica.

FASE 2 (Gener – Abril)

1. Elaboració part teòrica.
2. Construcció del qüestionari.
3. Validació del qüestionari.
4. Aplicació del qüestionari.

FASE 3 (Última setmana Abril – Primera setmana Maig)

1. Organització del disseny metodològic.
2. Buidatge de les enquestes.
3. Anàlisi dels resultats de les enquestes.

FASE 4 (Segona setmana Maig – Última setmana Maig)

1. Formulació del resum.
2. Redacció de la introducció.
3. Exposició de les conclusions.

4. Elaboració dels annexos.
5. Revisió final del treball.

7. METODOLOGIA

La metodologia que es treballa en aquesta investigació, se situa en el mètode quantitatiu. La metodologia quantitativa, segons Miguel (1998): és aquella que es dirigeix a recollir informació objectivament mesurable i és utilitzada per obtenir dades primàries, sobretot característiques, comportaments i coneixements. S'utilitza aquest mètode perquè es busca conèixer i explicar una realitat educativa per tal de predir-la i controlar-la. L'estudi d'aquest treball s'orienta a conèixer si existeixen estereotips en el segon cicle d'educació infantil, a partir d'uns instruments vàlids i fiables que impliquen la codificació, en aquest cas, s'utilitza el qüestionari. Aquest mètode implica l'evidència empírica¹, ja que la investigació ha de ser guiada per l'evidència obtinguda directament o indirectament a través del procés, no és a partir del sentit comú o del raonament especulatiu, es parteix de les dades obtingudes i es busca la generalització dels resultats a partir de mostres de població representatives.

Aquest treball s'ha centrat en aquesta metodologia per tal de ser el màxim neutral i lliure de valors possible, des d'una visió objectiva, és a dir, que els procediments de la investigació són públics i independents de l'investigador. Com que es busca estudiar la realitat educativa, els propis valors de l'investigador no han d'interferir en el problema objecte d'estudi. En aquest cas concret, si es tractés el tema d'estudi des d'una perspectiva més personal, no es reflectiria la veritable problemàtica que es vol definir. La "veritat" del coneixement es defineix per les realitats existents "a fora"; si es discuteix la validesa d'aquest coneixement l'única cosa que s'hauria de fer seria mirar els "fets" (Arnal, 1997).

¹ Evidència empírica: és aquella evidència que serveix al subjecte per recolzar o oposar-se a una hipòtesis o teoria científica.

8. MOSTRA/POBLACIÓ

Per a l'execució d'aquest estudi s'ha comptat amb una participació de 30 infants, 5 nens i nenes de cada curs respectivament de P3, P4 i P5. Només hi ha dues característiques que uneixi als participants de les enquestes. En primer lloc, i de forma principal, tots formen part del segon cicle d'educació infantil i en segon lloc, tots formen part de la mateixa escola.

L'escola en la qual s'ha realitzat l'estudi es troba situada a la ciutat de la Seu d'Urgell, municipi de l'Alt Urgell. És un centre públic del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

L'escola es defineix d'acord amb els principis de qualitat pedagògica, de direcció responsable, de dedicació i professionalitat docents, d'avaluació, de retiment de comptes, d'implicació de les famílies, de perseveració de l'equitat, de cerca de l'excel·lència i de respecte a les idees i les creences dels alumnes i de llurs mares, pares o tutors.

La missió de l'escola és educar, formar, orientar i acreditar als seus alumnes, en un entorn de treball participatiu i motivador, d'acord amb els objectius i finalitats despleats per llei en els currículums de les diferents etapes educatives, segons els valors i trets d'identitat del centre i amb voluntat de servei públic. Amb l'objectiu que l'alumnat assoleixi les competències bàsiques que li permetin el seu desenvolupament en la societat. L'escola es mostra compresa amb la cultura de la pau, fomentada en valors com la solidaritat, el respecte als drets individuals i col·lectius i la tolerància entre tots els components de la comunitat educativa. Fomenta la participació, l'equitat, la no-exclusió, a fi d'evitar qualsevol tipus de marginació, i cerca la cohesió social i el respecte a la diversitat de cultures i el medi ambient, en un marc de diàleg i de convivència.

Tenen com a missió i finalitat que els seus alumnes esdevinguin ciutadans de raó, responsables, competents i amb esperit crític capaços de contribuir al progrés i desenvolupament de la nostra societat, a l'empara de valors cívics de llibertat, igualtat, solidaritat i respecte al medi ambient, la diversitat cultural i la diferència.²

² Extret del Projecte Educatiu de Centre (PEC) de l'escola.

9. INSTRUMENTS DE RECOLLIDA DE DADES

El coneixement de les diferents tècniques d'investigació permeten a l'investigador la correcta elecció del mitjà més adequat per tal de portar a terme el seu treball de camp, en contacte amb la realitat que és l'objecte de la seva investigació. Aquesta elecció és crucial per a les conclusions posteriors que poden fer-se sobre l'objecte d'estudi.

En la seva opinió, Rodríguez Peñuelas (2008), assegura que: els instruments són mitjans empleats per tal de recollir informació, en les quals destaquen l'observació, el qüestionari, les entrevistes, etc.

9.1 El qüestionari com a tècnica d'investigació

El qüestionari és l'instrument que s'utilitza per a la recollida de dades durant el treball de camp d'algunes investigacions, Rodríguez Gómez i d'altres (2015), consideren que el qüestionari és més propi de la investigació quantitativa³, com és en el cas d'aquest estudi³.

La tria d'aquest instrument com a tècnica d'investigació s'ajusta al que es vol extreure en aquesta investigació, perquè es pot definir com “una tècnica que utilitza un conjunt de procediments estandarditzats de recerca mitjançant els quals es recullen i analitzen una sèrie de dades d'una mostra de casos representativa d'una població, del que es pretén explorar, descriure, predir i/o explicar una sèrie de característiques” (García Ferrando, 1993). Per tant, amb aquest instrument s'ha buscat obtenir informació sobre els estereotips a l'escola, i a partir d'un recull i anàlisi d'aquesta informació que ens han proporcionat els infants, s'han extret els diferents resultats que han sigut útils en la investigació.

Amb diferència a les altres tècniques d'investigació, la particularitat del qüestionari és que es realitzen les mateixes preguntes a tota la mostra o població triada i això implica un major control sobre el qual es pregunta.

³ Es pot observar el qüestionari utilitzat en l'Annex 1 d'aquest treball.

9.1.1 Elaboració del qüestionari

Segons Malhotra (1997) per tal de dissenyar un qüestionari és necessari, en primer lloc, tenir clara la informació que es requereix en la investigació, així com: seleccionar el tipus de qüestionari que es vol aplicar, quin és el contingut de les preguntes a realitzar i disposar adequadament els ítems. Seguidament, reproduir el qüestionari acabat per tal de realitzar una prova pilot, que servirà per a millorar l'instrument i verificar la seva fiabilitat. Per tant, l'elaboració d'un qüestionari requereix uns passos previs perquè la seva reproducció sigui la més òptima possible.

Per a l'elaboració d'aquest qüestionari s'han seguit els passos mencionats anteriorment per obtenir la informació dels diferents objectius plantejats en la investigació. Aquest instrument ha anat acompanyat d'un procés d'elaboració i creixement que ha donat lloc a un producte, els passos que han acompanyat són els següents:

En primer lloc, s'han delimitat els objectius sobre el que es volia investigar, per tal d'elaborar i decidir crear un qüestionari que contestés a aquests mitjançant uns ítems concrets i que tinguessin una pertinença amb el treball. Una vegada establerts els objectius, es va concretar quina era la forma d'administració, en el cas d'aquest estudi, s'ha distribuït els qüestionaris de forma presencial, a 30 infants del segon cicle d'educació infantil d'un centre de la Seu d'Urgell. El fet de no haver pogut realitzar jo mateixa la intervenció amb els infants, ha fet que en l'elaboració i el disseny del qüestionari s'hagi afegit una petita presentació en escrit i una explicació en cada pregunta de com formular-la, per tal que la persona que el realitzi tingui una idea més clara de com presentar-lo i cap on conduir-lo per tal de poder extreure la informació més precisa possible. Quan van estar redactats els ítems i les preguntes, es va portar a terme l'aplicació pilot per ser validat per una experta en temes relacionats amb el gènere. La qual va fer el retorn del qüestionari i es van editar les preguntes per tal que fossin comprensibles, tinguessin pertinença amb el treball i fossin adequades pels participants. Un cop finalitzada l'elaboració del qüestionari, es va passar a fer una adaptació d'aquest en forma d'activitat⁴ per poder-la aplicar amb els infants. La millor forma i la manera més fàcil de recollir les dades i els resultats per mi era en el format de

⁴ Es pot observar la taula amb l'explicació de l'activitat en l'Annex II d'aquest treball.

qüestionari, però s'havia de tenir en compte que als infants se'ls havia de presentar d'una manera més fàcil, dinàmica i divertida de realitzar. D'aquesta manera es va elaborar una activitat tenint en compte els objectius establerts i les preguntes formulades en el qüestionari. L'activitat consisteix en enganxar en dos cossos humans plastificats, un d'un nen i l'altre d'una nena, diferents elements, també plastificats, relacionats amb les preguntes establertes. Per tal d'intentar no condicionar les seves respostes, s'ha tingut en compte la manera en la qual es presentaven els elements, fent-ho de la manera més neutre possible. Per exemple, en el cas dels oficis en comptes de tenir la imatge d'un home o una dona amb la vestimenta de l'ofici corresponent, tenien la imatge d'un objecte relacionat amb l'ofici. En el cas de l'ofici de policia tenien el cotxe policial, en el de metge/metgessa una ambulància, i així respectivament.

Finalitzada l'edició i l'elaboració de l'instrument, es va procedir a la realització del qüestionari/activitat per tal d'aconseguir l'obtenció dels resultats, a través de la recollida, l'anàlisi i la codificació de dades. Abans de la realització i en tot moment durant el transcurs de dur a terme l'activitat, vaig estar en contacte amb la mestre que l'ha realitzat. Vam fer una videoconferència per parlar i concretar com es faria l'activitat i tot els detalls a tenir en compte. Com presentar l'activitat, com dirigir-la, quines preguntes fer perquè raonessin les seves respostes, etc. I possibles modificacions que es podien fer en cas que no entenguessin alguna part de l'activitat.

Amb aquest qüestionari es pretenia, conèixer si en el segon cicle d'educació infantil ja existeixen els estereotips de gènere en els infants i comprovar si aquests canvien o augmenten depenent de l'edat. Per a l'obtenció d'aquestes dades es va seleccionar una tipologia de preguntes tancades, però buscant sempre un raonament i un perquè a cada resposta.

10. RESULTATS

En aquest apartat es poden visualitzar els resultats obtinguts a partir de les respostes que s'han pogut extreure des dels qüestionaris que s'han ofert als infants que han format part d'aquesta investigació.

Elecció de la indumentària

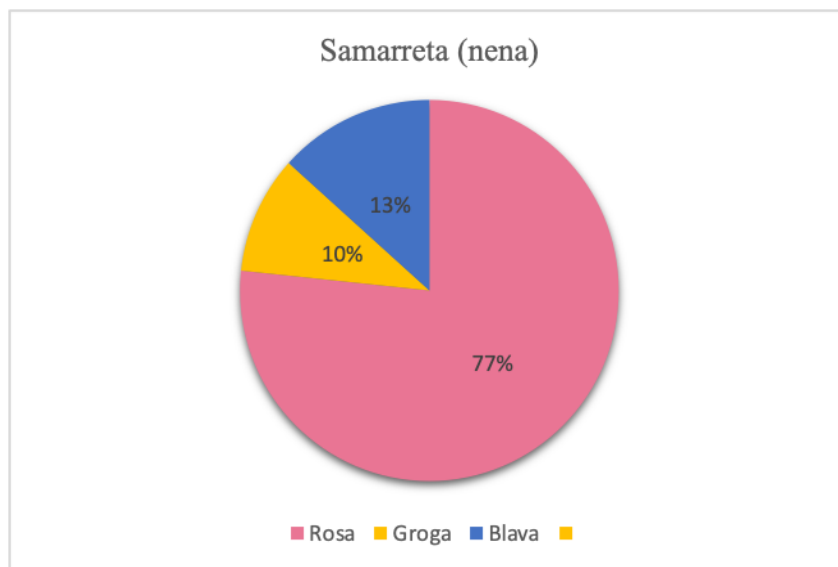

Figura 1: Representació gràfica de l'elecció de color en la samarreta de la nena.

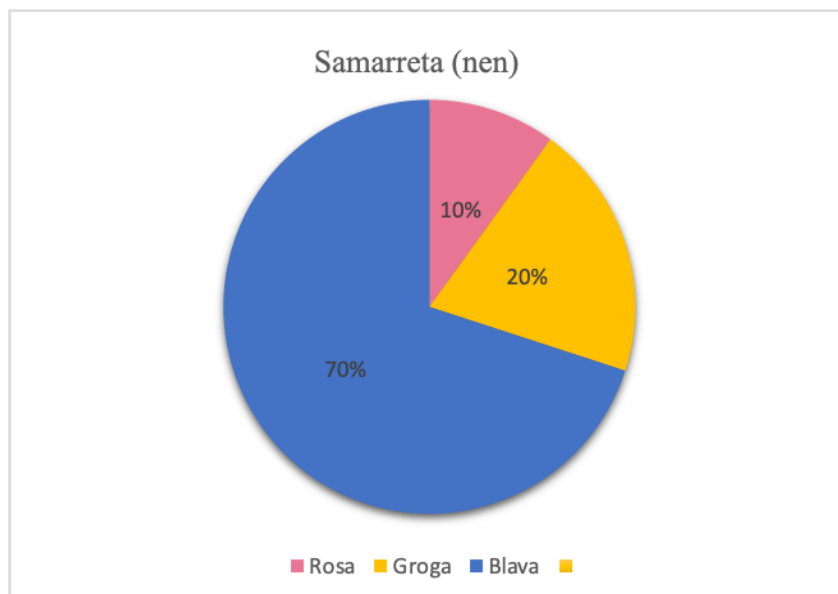

Figura 2: Representació gràfica de l'elecció de color en la samarreta de la nen.

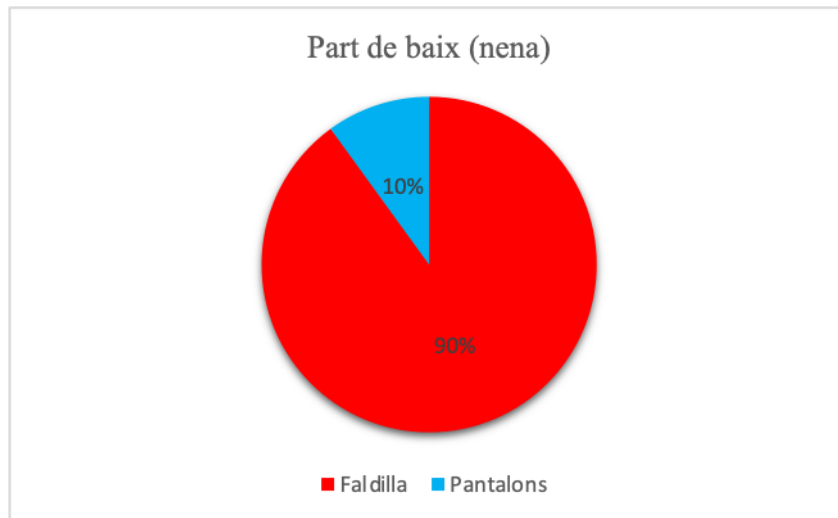

Figura 3: Representació gràfica de l'elecció de la part de baix de la nena.

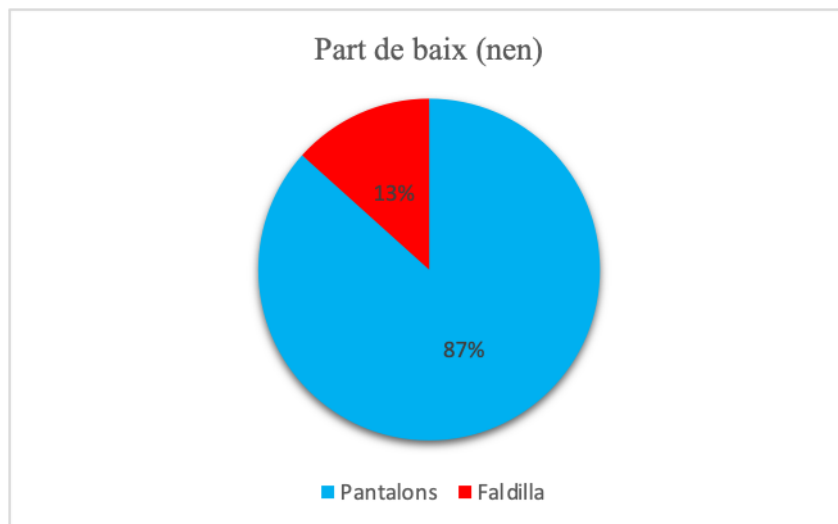

Figura 4: Representació gràfica de l'elecció de la part de baix del nen.

En aquest cas es volia comprovar si els infants associaven el color de la samarreta o la peça de la part de baix, depenent del sexe.

Podem observar que en el cas de la samarreta en la nena, guanya el color rosa amb un contundent 77%, davant un 13% del blau i d'un 10% del groc. Pel que fa al nen, guanya el color blau amb un 70%, davant un 20% del groc i d'un 10% del rosa.

En la part de baix, on els infants podien escollir entre pantalons o faldilla, en la nena han decidit triar amb un 90% la faldilla, mentre que els pantalons tenen un 10%.

Contràriament en el nen guanyen els pantalons amb un 87%, seguit d'un 13% de la faldilla.

Elecció de les joguines

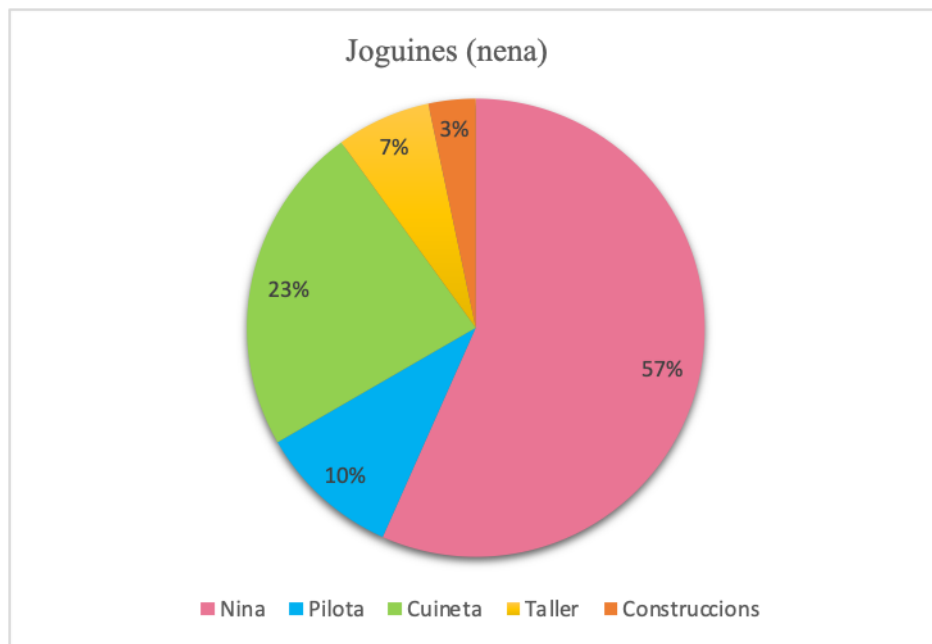

Figura 5: Representació gràfica de l'elecció de joguines per la nena.

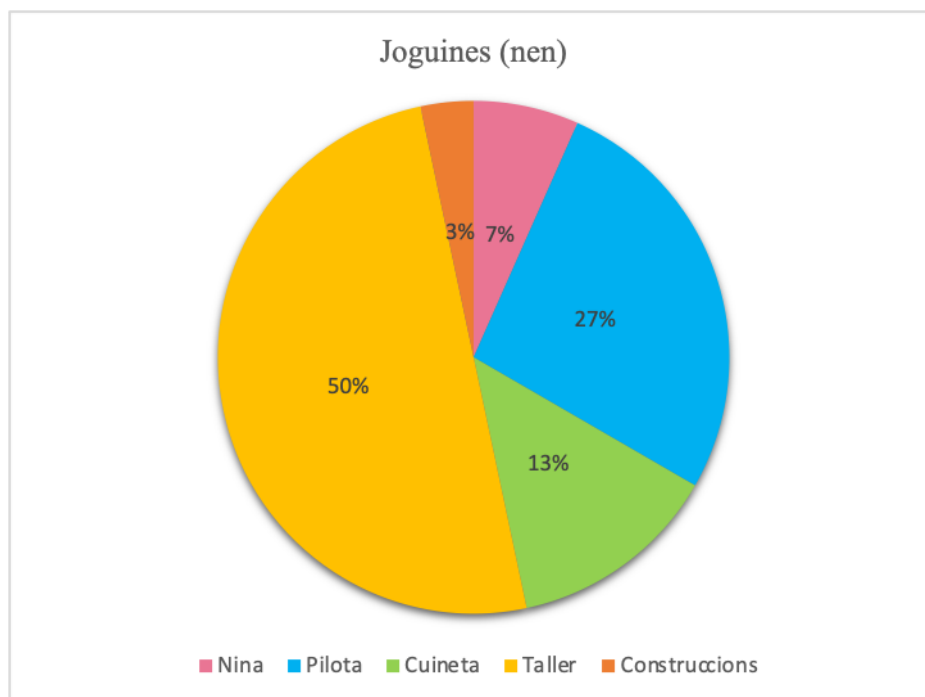

Figura 6: Representació gràfica de l'elecció de joguines pel nen.

Per tal de descobrir si els infants fiquen gènere a les joguines, els vam fer triar entre dos tipus de joguines considerats per a nenes, dos tipus de joguines considerats per a nens i un tipus de joguina neutre.

Pel que fa a l'elecció de joguines en la nena els infants han triat amb un 57% la nina, seguit d'un 23% de la cuineta. Tenim amb un 10% la pilota, amb un 7% el taller i per últim amb un escàs 3% les construccions.

En el cas del nen, els infants han preferit amb un 50% el taller, seguit d'un 27% la pilota. La cuina amb un 13%, amb un 7% la nina, finalitzant un altre cop amb un 3% les construccions.

Elecció ofici

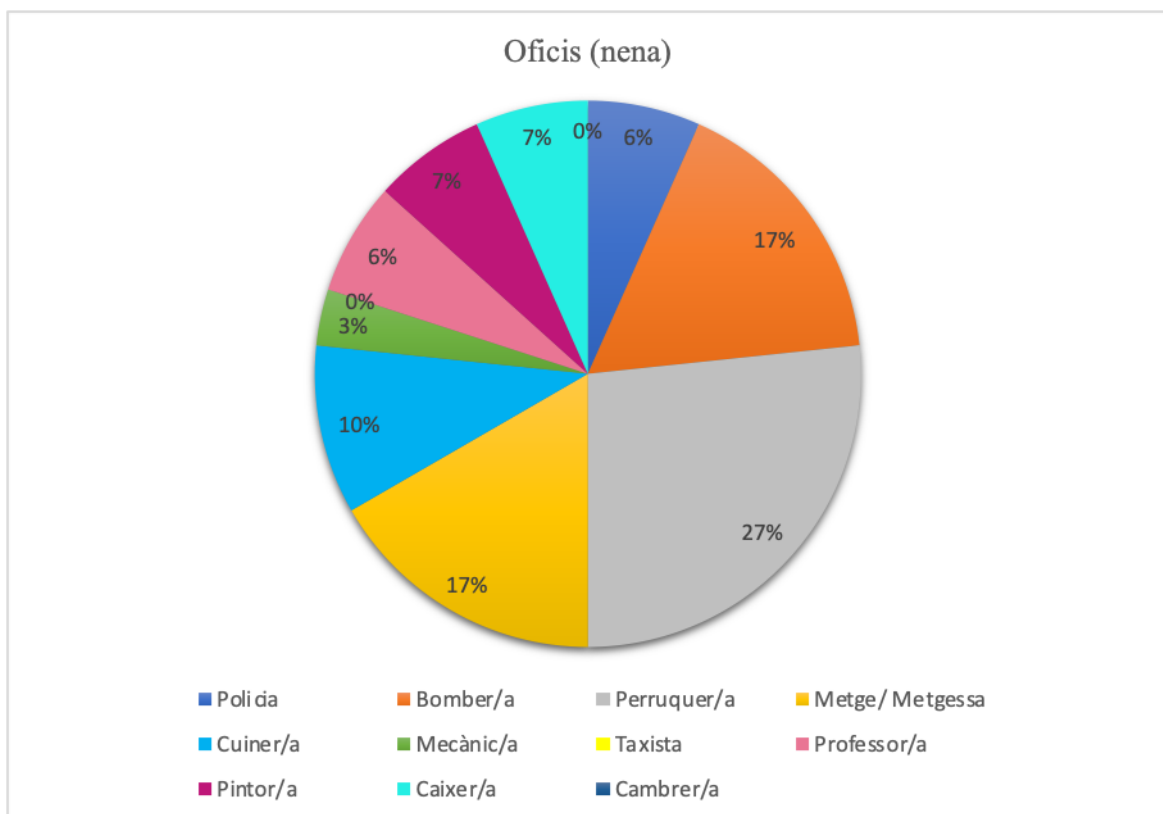

Figura 7: Representació gràfica de l'elecció d'oficis de la nena.

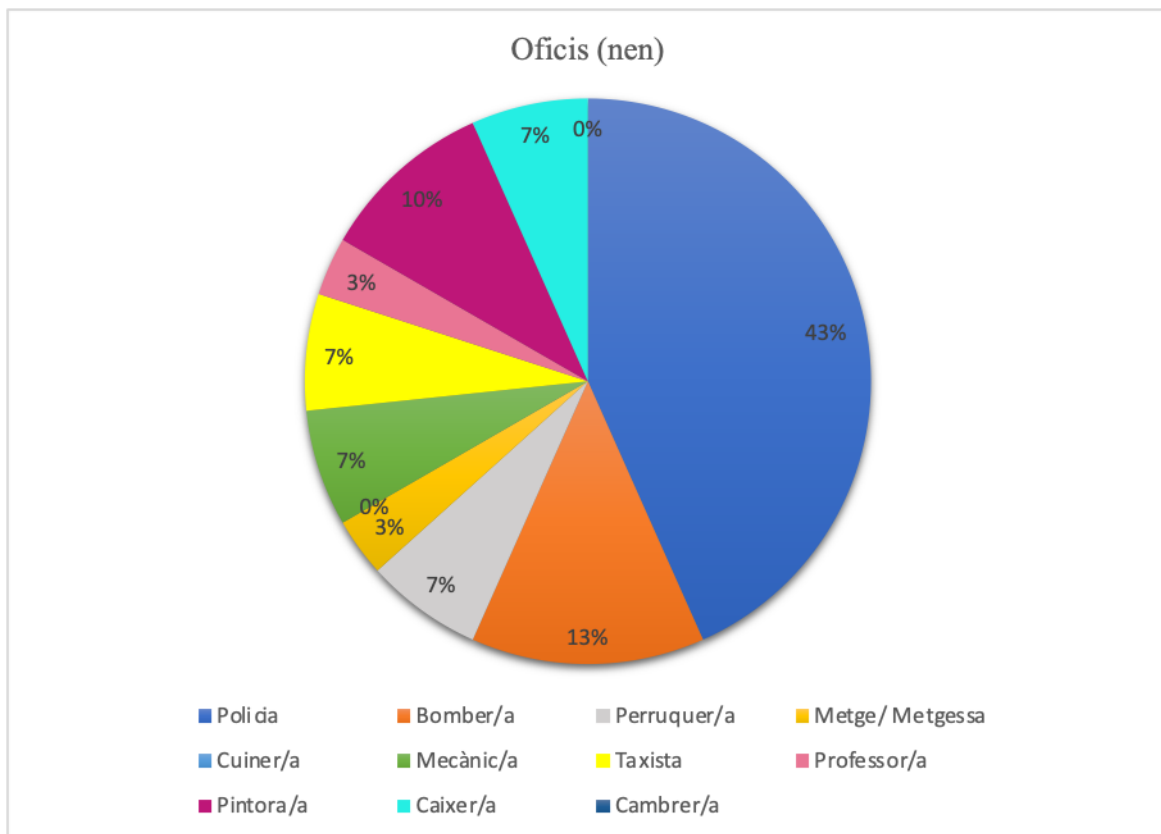

Figura 8: Representació gràfica de l'elecció d'oficis del nen.

Amb aquest objectiu es busca analitzar i mesurar els estereotips de gènere associats als oficis. Com sabem hi ha estereotips dins els oficis que associen socialment uns oficis als homes i uns altres a les dones. Els infants van poder escollir entre 11 oficis, alguns considerats per a homes, altres per a dones i d'altres neutres.

Com podem comprovar en el cas de la nena l'ofici que més han triat els infants per a ella, ha sigut el de perruquer/a amb un 27%. Tot seguit amb el 17% tenim els oficis de bomber/a i metge/metgessa. Amb un 10% es troba cuiner/a, continuat amb un 7% els de caixer/a i pintor/a, amb un 6% policia i professor/a. Un 3% per mecànic/a, i per finalitzar els dos oficis menys triats amb un 0% cambrer/a i taxista.

En el cas del nen l'ofici que més han triat els infants ha sigut amb un clar 43% el de policia. Seguit amb un 13% es troba bomber/a i amb un 10% pintor/a. Continuats amb un 7% tenim els oficis de perruquer/a, mecànic/a, taxista i caixer/a. Amb un 3% tenim els

oficis de professor/a i metge/metgessa, i per acabar amb un 0% els dos oficis menys escollits han sigut cambrer/a i cuiner/a.

Elecció tasques domèstiques

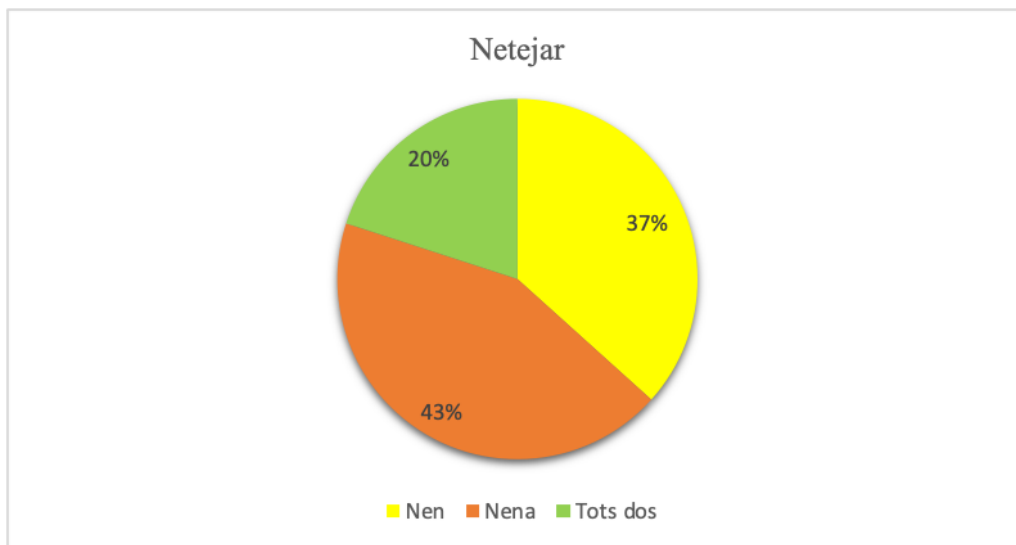

Figura 9: Representació gràfica de l'elecció de la tasca domèstica: netejar.

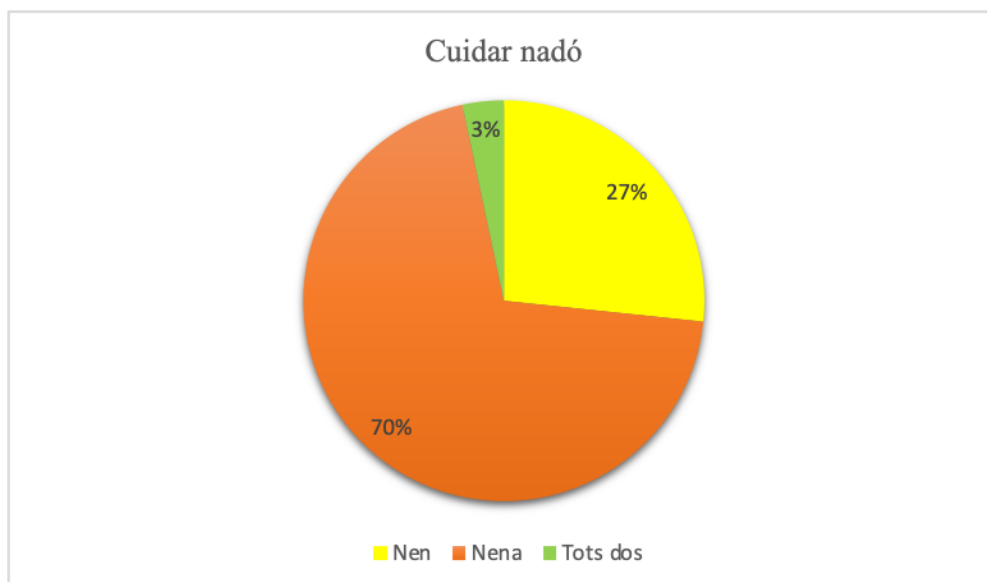

Figura 10: Representació gràfica de l'elecció de la tasca domèstica: cuidar nadó.

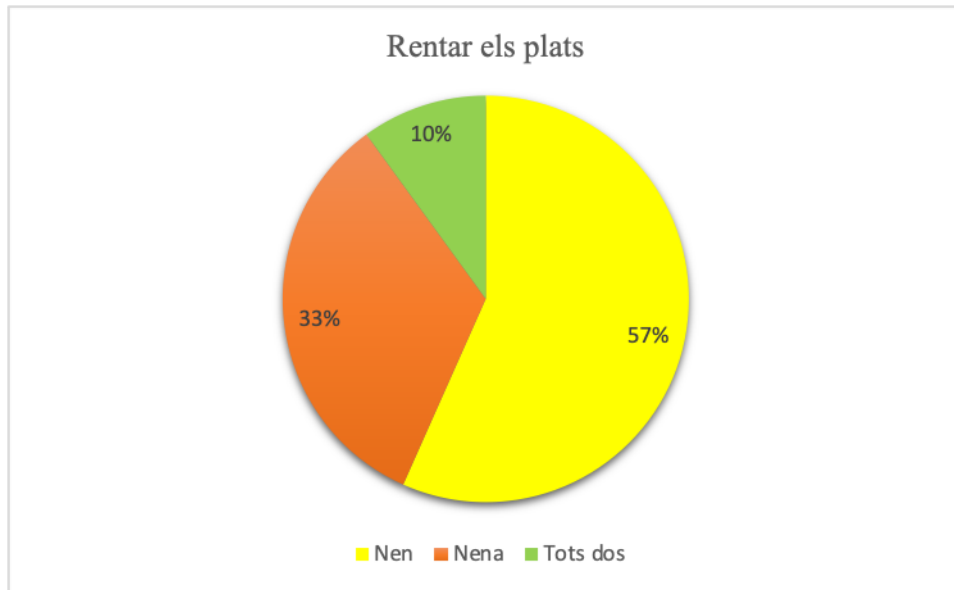

Figura 11: Representació gràfica de l'elecció de la tasca domèstica: rentar els plats.

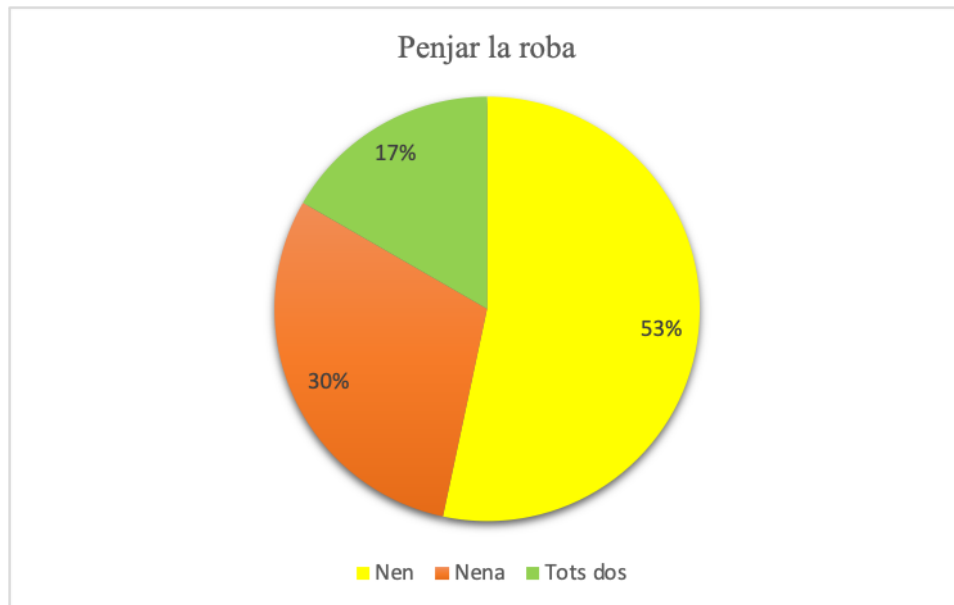

Figura 12: Representació gràfica de l'elecció de la tasca domèstica: penjar la roba.

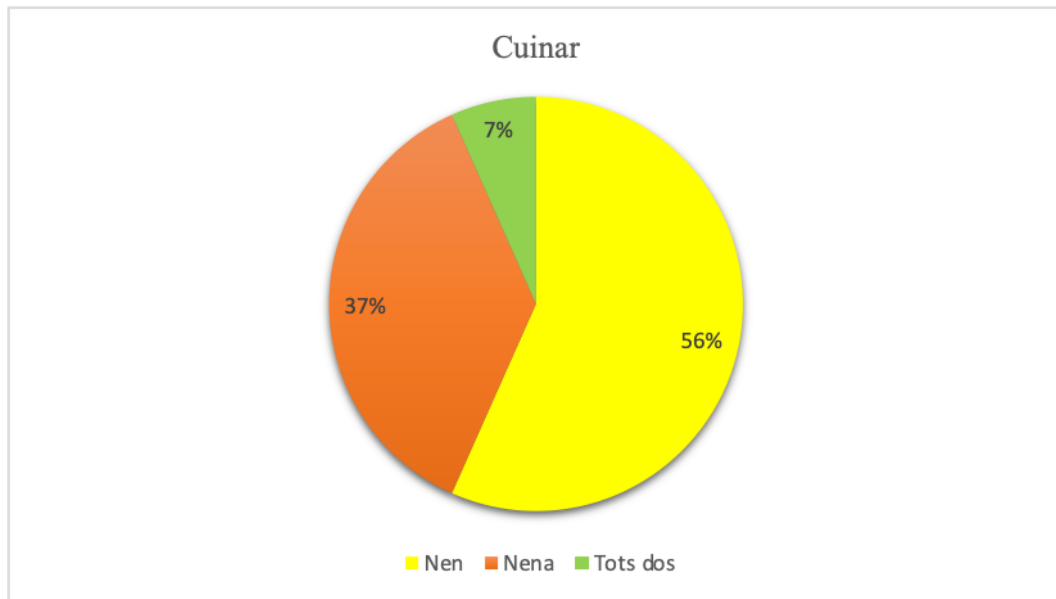

Figura 12: Representació gràfica de l'elecció de la tasca domèstica: cuinar.

Per tal de verificar si els infants associen les tasques domèstiques a un sexe o a l'altre se'ls va presentar 5 tasques diferents (netejar, cuidar d'un nadó, rentar els plats, penjar la roba i cuinar), les quals podien elegir si les realitzava la nena, el nen o tots dos conjuntament. Com es pot observar en la primera tasca, la de netejar, van escollir a la nena amb un 43%, davant un 37% del nen i d'un 20% tots dos junts. En la tasca de cuidar un nadó han preferit que ho realitzi amb un 70% la nena, seguit d'un 27% el nen i un 3% tots dos junts. A rentar els plats guanya el nen amb un 57%, acompanyat d'un 33% la nena i un 10% tots dos junts. Seguint tenim penjar la roba on el nen ha sigut el més elegit amb un 53%, la nena el segueix amb un 30% i per últim amb un 17% tots dos junts. Per acabar han preferit que qui faci més la tasca de cuinar sigui el nen amb un 56%, la nena amb un 37% i que ho facin tots dos conjuntament un 7%.

Anàlisi per gènere i nivell

S'han realitzat taules creuades⁵ de les eleccions dels nens i les nenes segons el gènere i el nivell. Segons el gènere no s'han observat diferències significatives pràcticament en cap de les eleccions. Per exemple, en la primera taula la samarreta de la nena segons el gènere, tant els nens com les nenes elegeixen la samarreta rosa per la nena, llavors s'observa la mateixa probabilitat que les nenes i els nens elegeixin la samarreta rosa per la nena. El mateix passa amb la samarreta del nen, tant les nenes com els nens trien en la seva majoria el blau pel nen.

En canvi, si observem la taula de la samarreta segons el nivell, s'observa que els infants de P3 trien de forma variada el blau, el groc i el rosa pel nen, en canvi, els de P4 i P5 elegeixen gairebé tots el blau pel nen, és a dir, és més probable que els infants de P4 i P5 elegeixin la samarreta blava pel nen que els de P3. En el cas de la nena passa absolutament el mateix, a P3 trien de forma variada blau, groc i rosa, però a P4 i P5 elegeixen la samarreta de color rosa.

Per tant, podem dir que en aquest cas, el nivell, i per conseqüència l'edat, influeixen en l'elecció del color de la samarreta en el nen i la nena. En canvi l'elecció del color de la samarreta no és dependent del gènere.

Si revisem la resta de taules sembla que no existeix cap relació significativa en les eleccions triades dels diferents elements tenint en compte el gènere i el nivell.

	X ² segons el gènere	X ² segons el nivell
Samarreta nena	1,38, p=0,5	12,7, p=0,01
Samarreta nen	1,43, p=0,5	13,7, p=0,08
Part de baix nena	3,3, p=0,07	2,22, p=0,3
Part de baix nen	1,15, p=0,3	4,0, p=0,13
Joguines nena	4,0, p=0,4	10,1, p=0,2
Joguines nen	6,0, p=0,2	5,6, p=0,7
Oficis nena	11,5, p=0,2	14,2, p=0,5
Oficis nen	7,7, p=0,4	21,8, p=0,15

⁵ Es poden observar totes les taules creuades a l'Annex 4

Penjar la roba nena	1,4, p=0,2	0,0, p=1,0
Penjar la roba nen	0,1, p=0,7	3,7, p=0,15
Cuidar un nadó nena	1,1, p=0,7	1,9, p=0,6
Cuidar un nadó nen	0,0, p=1,0	2,4, p=0,3
Rentar els plats nena	0,0, p=1,0	3,9, p=0,14
Rentar els plats nen	0,14, p=0,7	0,27, p=0,8
Cuinar nena	0,0, p=1,0	1,4, p=0,5
Cuinar nen	0,14, p=0,7	0,27, p=0,8
Netejar nena	3,3, p=0,7	7,2, p=0,27
Netejar nen	0,6, p=0,4	2,1, p=0,3

Nota: *p<0.05, **p<0.01; ***p<0.00

11. CONCLUSIONS

Un cop més cal destacar la importància que té educar a través de la coeducació des del cicle d'educació infantil, ja que és una necessitat que ha d'estar present en les aules i que no s'està tractant ni implementant de manera adequada. D'aquí és d'on ve també, la importància de la formació del professorat i d'oferir-los eines i recursos per poder dur a terme els objectius que una educació coeducativa comporta.

Ha de ser des de l'escola, on es transmeti una educació igualitària per tots dos sexes i contribuir a l'eliminació dels estereotips de gènere que avui dia, hem pogut comprovar que encara es troben en la nostra societat. D'aquesta forma podem veure com la tasca dels docents és fonamental per poder avançar en una societat on no existeixin les desigualtats.

Per altra banda, s'ha de destacar també, la importància de la involucració de les famílies en el sistema educatiu, ja que ha de ser responsabilitat tant de la família com de l'escola, mantenir-se informat i contribuir a la millora de l'educació dels infants.

Encara que tots els agents socials influeixen en la transmissió dels estereotips de gènere, la família i l'escola es converteixen en els dos més significatius. És lògic que siguin els més significatius, ja que són els primers agents socialitzadors que tenen i els quals a través d'ells on comencen a conèixer i adquirir consciència del món que els rodeja.

Aquests agents dels quals parlem, comencen a influir en els infants des d'una edat molt primerenca, per la qual cosa la intervenció per aconseguir la igualtat entre dones i homes i evitar l'adquisició d'estereotips de gènere, també ha de ser primerenca. S'ha de donar a aquest tema la rellevància necessària i treballar-ho des del moment en el qual els infants arriben a l'escola. Funcionem per imitació, per tant és important transmetre uns valors i conductes que vetllin per la igualtat entre les persones, sense atendre el seu sexe i/o gènere. Com hem dit, el professorat té un paper clau, sobretot en els primers anys d'escolarització.

Com hem vist aquesta investigació s'ha centrat a analitzar si existeixen els estereotips de gènere en el segon cicle d'educació infantil, la qual s'ha realitzat a partir de la col·laboració de 30 infants que han participat en el qüestionari/activitat plantejat.

Gràcies a la seva aportació, han ofert informació sobre diferents aspectes relacionats amb els estereotips de gènere. S'han pogut posar en comú les diferents perspectives que tenen per tal d'aportar en aquest treball, una visió general d'en quin nivell existeixen els estereotips de gènere a l'escola, tenint en compte, la vestimenta, les joguines, els oficis i les tasques domèstiques.

Per tant, en aquest apartat del treball, es presenten les conclusions de la recerca amb relació als objectius plantejats que l'han guiat durant tot el procés, i per conseqüència, poder donar resposta a la pregunta d'investigació.

CONCLUSIONS EN RELACIÓ ALS OBJECTIUS

Els objectius específics han ajudat a donar una resposta més ajustada a l'objectiu general plantejat i a la pregunta d'investigació.

Respecte a l'Objectiu Específic 1: **Observar si sorgeixen diferents actuacions estereotipades en els infants davant diferents peces de roba i els seus colors.** A partir de la informació obtinguda dels qüestionaris, s'ha pogut comprovar que sí que han sorgit diferents actuacions estereotipades davants les peces de roba i els seus colors. Un dels primers estereotips que poden influir als infants és el dels colors. Ja des d'un primer moment quan neix una nena o un nen se'ls acostuma a vestir de rosa o blau i s'assignen aquests dos colors a un gènere o a l'altre. Hem pogut veure com això influència als nens i nenes i els fa pensar que el color rosa és un color per les nenes i el blau per als nens. Ho podem veure reflectit en els resultats, on el color més escollit en la samarreta de la nena ha sigut el color rosa amb un 77% i en el cas del nen ha sigut el color blau amb un 70%. Aquest gran percentatge, conjuntament amb el raonament i la justificació de les respostes dels infants és el que ens fa observar que existeixen aquests pensaments estereotipats. Quan se'ls preguntava el per què de l'elecció dels colors en el nen o la nena hi va haver respostes com: “perquè és rosa i als nens no els hi agrada i al revés”, “els nens no poden portar faldilla ni anar de rosa”, “a les nenes els agrada el rosa”, “el color de la nena és el rosa”, “són per nenes la samarreta rosa i les faldilles”, “perquè és una nena”, “és el color preferit de les nenes”. La justificació de les seves respostes ens mostra encara més aquest pensament estereotipat on el color rosa és el color assignat a la dona i el blau a l'home.

Un altre dels grans estereotips que hi ha és el de la peça de la vestimenta, en aquest cas, pantalons o faldilla. Com es pot veure en els resultats, també hi ha aquest pensament estereotipat on sembla que els infants creuen que els homes no poden portar faldilla, i han de ser les dones qui ho facin, limitant també l'elecció a portar pantalons. Els participants han elegit en la nena la faldilla amb un 90%. M'ha sorprès que el percentatge de la faldilla hagi sigut tan gran i s'hagi escollit tan relativament poc l'opció dels pantalons en la nena, un 10%. En les respostes hi havia comentaris com: “els nens no poden portar faldilla (rient)”, “els nens es veurien com una nena si portessin faldilla”, “les nenes porten faldilla i samarreta rosa”, “les nenes han de portar faldilla”. En el nen clarament s'ha escollit amb un 87% els pantalons. Tot i això amb un 13% han escollit la faldilla, i en les respostes hi va haver comentaris com: “els nens també poden anar amb faldilla si fan un teatre, i si van pel carrer també”, “els nens poden portar faldilla, el meu pare em va ensenyar que a altres països en porten”, “als nens no els hi agrada, però a mi sí”, fet que ens pot fer tenir una mentalitat positiva i ens fa veure que treballant el tema es pot trencar amb aquests estereotips.

Pel que fa a l'Objectiu Específic 2: Descobrir si les joguines tenen gènere segons la visió d'infants de 3 a 5 anys. S'ha pogut comprovar, analitzant els resultats de les respostes obtingudes a partir del qüestionari que en part pels infants, les joguines sí que tenen gènere. En el cas de la nena les dues opcions més triades han sigut la nina amb un gran 57% i la cuineta amb un 23%. I en el cas del nen justament ha sigut tot el contrari, les dues opcions més triades han sigut el taller amb un 50%, seguit de la pilota amb un 27%. Com s'ha destacat anteriorment a la part teòrica, les joguines de les nenes van enfocades a la cura dels nadons, la realització de tasques domèstiques (cuinetes, aspiradores, rentadores, etc.), o la bellesa i les nines, promovent d'aquesta forma la valoració d'aquestes qualitats per part de les nenes que tendeixen a identificar-se amb elles. I les joguines dels nens van enfocades a l'aventura, el risc, la motricitat gruixuda, l'esport (bicis, cotxes, pilotes, patinets, etc.). A aquelles activitats que es consideren que realitza “l'home” a casa (materials de bricolatge, tallers mecànics, etc.), o aquelles altres dedicades a la ciència i la intel·ligència (jocs d'experiments, de detectius, d'espies, etc.). Tot això, afegint les revistes publicitàries i els anuncis de televisió que l'únic que aconseguen és reforçar aquest pensament sobre les joguines, fa que els infants se sentin influenciats i agafin aquestes referències i s'identifiquin amb unes joguines o

unes altres depenent del seu gènere. En les respostes trobem justificacions per part dels infants com per exemple: “la nena no pot jugar al taller perquè és difícil”, “perquè és una nena i juguen a nines com la meva germana”, “és un nen i va al taller, les nenes poden anar, però només a veure com treballen els nens”, “arreglen els cotxes els nens”, “els nens no poden jugar a nines, però les nenes sí a pilota”.

Respecte a l'Objectiu Específic 3: **Identificar en quina mesura atribueixen els infants diferents treballs laborals, associant-los a un gènere o a l'altre.** Els resultats obtinguts han aportat la informació necessària per comprovar que atribueixen més uns oficis a un gènere i uns altres a l'altre. Per exemple, en el cas de la nena els tres oficis més escollits han sigut perruquer/a, metge/metgessa i bomber/a. En el cas del nen, però els tres oficis que més l'han associat han sigut policia, bomber/a i pintor/a. Crec, però que el fet d'haver donat més opcions i més varietat en l'elecció dels oficis ha pogut interferir en el fet d'observar com d'integrat tenen aquest estereotip i veure si realment creuen que certs oficis van dirigits a un gènere i d'altres a l'altre.

Tenint en compte l'Objectiu Específic 4: **Verificat si els infants associen les tasques domèstiques a un sexe o l'altre.** Analitzant les respostes donades pels nens i nens podem deduir que associen les tasques de netejar i cuidar d'un nadó a la nena i les tasques de rentar els plats, penjar la roba i cuinar al nen. Clarament aquestes respostes vénen donades al que veuen a casa seva i la influència de com cada família executa les tasques domèstiques i aquesta és la idea que es forma en ells i el que creuen posteriorment. Això ho podem veure reforçat revisant les respostes on hi ha infants que deien: “els pares no cuiden els bebès”, “el papa fa el sopar”, “a casa el papa fa el menjar”, “sempre la mama ho fa tot”. Podem observar doncs, encara hi ha una mirada tradicional on s'associen les tasques de la cura dels infants i la neteja de la casa a la dona.

Acabant amb l'últim Objectiu Específic 5: **Comprovar si en funció de l'edat els estereotips es modifiquen, canvien o augmenten.** Si observem els resultats dels qüestionaris podem arribar a la conclusió que alguns dels estereotips que tenen adquirits els infants augmenten a mesura que són més grans. Per exemple, sobretot en el cas de la vestimenta, els infants de P5 tenien un clar estereotip, elegint tots per igual la mateixa

resposta. Samarreta rosa i faldilla a la nena i samarreta blava i pantalons al nen. En canvi, en el cas de P3 i P4, encara que també existeix l'estereotip s'ha pogut veure més varietat en la contestació de les respostes. En el cas de les joguines també passa el mateix, a P5 a la nena els infants han escollit per a ella la nina o la cuineta, amb una excepció o dues la pilota i en el cas del nen el taller o la pilota, clarament tenint l'estereotip més format que en els infants de P3 i P4. Tot això es veu reforçat en les respostes justificades que donaven quan se'ls preguntava el perquè de la seva resposta.

Tots aquests objectius han servit per tal d'aconseguir resoldre l'Objectiu General: **Detectar si durant la segona etapa d'educació infantil, els infants han adquirit algun tipus d'estereotip de gènere** i donar resposta a la Pregunta d'Investigació: Existeixen els estereotips de gènere al segon cicle d'educació infantil?

A partir dels resultats obtinguts en aquesta investigació es pot afirmar que sembla que sí que els infants tenen adquirits diferents estereotips de gènere. El fet que es treballin tan poc les desigualtats que hi ha respecte al gènere i que estigui tan poc implementada la coeducació a les escoles fa que aspectes com els estereotips de gènere sorgeixin i a mesura que els infants van creixent, aquests creixen i augmenten amb ells. Per aquest motiu, com hem dit anteriorment és tan important la involucració de les escoles i les famílies per tal de fer front a aquest problema i ficar-li remei.

REFELXIÓ PERSONAL

Aquest treball no tindria sentit sense comprendre el procés personal pel qual ha passat aquesta investigació. Ha travessat molts alts i baixos, però al final s'ha aconseguit arribar a un nivell de satisfacció, per l'esforç personal que ha estat necessari i indispensable per tal de progressar en l'estudi. Des d'un inici es tenia clar el tema a treballar i a desenvolupar, a causa d'un gran interès per la matèria i la preocupació despertada en l'assignatura del Pràcticum, en veure la poca implementació d'una educació coeducativa i del poc treball pel que fa al tema de gènere i les possibles desigualtats que poden sorgir en el dia a dia a l'escola. Tanmateix, ha estat una feina difícil el fet d'enfocar la part metodològica per a poder arribar a una conclusió sòlida on es pogués comprovar la realitat dels estereotips de gènere a les escoles. En moltes ocasions s'ha dubtat de l'instrument de recollida de dades, així com dels resultats

obtinguts, però finalment, s'ha aconseguit adquirir una visió molt general dels estereotips que hi ha a l'escola, amb moltes millores a fer, però amb una perspectiva que m'ha ajudat a construir nous conceptes i noves idees a partir de la lectura dels diferents qüestionaris que s'han realitzat i de la participació dels i les alumnes. Cal destacar també l'enriquiment que he pogut extreure sobres aspectes de la identitat de gènere i la seva construcció que desconeixia, i que he fet a partir de la recerca feta via internet.

LIMITACIONS

L'entrebanc més gran que s'ha trobat en aquesta recerca ha sigut la situació que estem vivint ara mateix amb la pandèmia del COVID-19. El fet que hi hagi hagut restriccions m'ha fet impossible poder estar present a l'hora de dur a terme l'activitat i realitzar-la jo mateixa, ja que la majoria de centres han sigut molt previnguts a l'hora que una persona externa al centre i a la bombolla de convivència vingués a realitzar una activitat. Per tant l'activitat l'ha hagut de fer una mestra coneguda meva amb la qual he mantingut contacte sempre durant la realització dels qüestionaris. Per tant, aquesta investigació té la limitació d'estar basada en l'opinió i la perspectiva dels infants sense la presència de l'investigador en l'objecte d'estudi. És per això que caldria també, fer un enfocament més centrat en la metodologia qualitativa, per tal de cercar la interpretació dels fets a partir d'un procés més actiu. Per redactar i descriure els resultats basats més en l'experiència i els punts de vista personals i no tant en la informació aportada pels infants. Perquè una cosa és preguntar i obtenir respostes, i una altra molt diferent és observar i constatar la realitat des de la pròpia mirada i opinió. En aquest cas, seria ideal també poder fer una selecció de diferents centres i concretar visites on poguessin participar més infants i fins i tot constatar la possible diferència entre centres públics i privats, tenint en compte ítems d'observació i fer un estudi més exhaustiu.

Un altre punt feble del treball ha sigut la desconeixença dels passos a seguir i la poca informació prèvia que tenia per tal d'investigar mitjançant una base sòlida de com estructurar el treball, fer una recerca vàlida o redactar correctament els apartats, tenint sempre el dubte i la inseguretats d'estar fent bé els apartats del treball, tot i tenir en tot moment el suport de la tutora. No obstant això, poder afrontar un repte així de forma individual enriqueix la meva formació i m'ajuda a fer front a altres reptes o objectius que s'hauran d'anar desenvolupant, aquesta vegada sense orientacions, com ara unes

oposicions una programació de cicle, una reunió de pares, etc. Aquest cop amb la seguretat i la convicció que ha anat creixent i reproduint-se amb la construcció d'aquest Treball de Fi de Grau (TFG).

En definitiva, cal mencionar que l'elaboració d'aquesta investigació és una empenta per obrir noves portes professionals i personals. La satisfacció de veure un canvi en la mirada dels centres cap a una educació coeducativa em porta a repensar el meu futur com a docent, el qual m'agradaria que fos continuar formant-me en el tractament d'aquestes desigualtats per tal d'aconseguir més canvis als centres educatius. Així com, oferint el meu suport i els meus coneixements a totes aquelles escoles que, com jo, valoren i potencien una educació en la igualtat dels infants.

En aquest treball es considera que seria positiu seguir la recerca partint dels resultats adquirits que són vàlids i útils per continuar en una futura ampliació de la investigació. Aquesta es podria fer a través d'algun tipus de proposta de millora específica per als diferents centres que participin. Així aconseguiríem que aquests puguin tenir a l'abast aspectes que caldria millorar per seguir potenciant el trencament dels estereotips de gènere en l'àmbit educatiu. Aquest fet necessitaria la inclusió d'un objectiu més en el treball després de fer l'anàlisi en cada escola. L'objectiu que seguiria aquesta línia de treball seria realitzar propostes de millora. Aquestes propostes s'haurien de portar a terme tenint en compte els aspectes a potenciar i els que caldria millorar partint de les característiques inicials que en puguem extreure observant o preguntant. Evidentment, aquestes propostes de millora serien orientatives pels centres, ja que no tots disposen dels recursos econòmics per a poder-les duu a terme.

Finalment, es considera que amb totes aquestes millores, el treball seria molt més sòlid i més complet. Sense oblidar que la base del treball és prou vàlida i ens serviria per continuar endavant amb el procés d'ampliació.

12. BIBLIOGRAFIA

- Brullet C., y Subirats, M. (1991) Coeducación. Ministerio de educación y Ciencia. Plan para la Igualdad de Oportunidades para las Mujeres. Secretaría General Técnica. Centro de Publicaciones. Ministerio de Educación y Ciencia.
- Carreras, A., Subirats, M., Tomé, A. (2012). La construcción de las identidades de género en la etapa 0-3. Primeras exploraciones. En García, J. y Gómez, M.B (Coord.) Diálogos en la cultura de la paridad: reflexiones sobre feminismo, socialización y poder.
- Colas, P. (2007). La construcción de la identidad de género: Enfoques teóricos para fundamentar la investigación e intervención educativa. *Revista de Investigación Educativa*.
- Colas, P. y Jimenez, R. (2006). Tipos de conciencia de género del profesorado en los contextos escolares. *Revista de Educación*.
- Cowan, G. & Hoffman, C.D (1986). Gender stereotyping in young children: Evidence to support a concept-learning approach, *Sex Roles*.
- Eagly, A. H. (1997). Sex differences in social behavior: Comparing social role theory and evolutionary psychology.. *American Psychologist*.
- García-Leiva, P. (2005). Identidad de Género: Modelos Explicativos. *Escritos de Psicología*.
- Instituto de la mujer (2008). Guía de Coeducación. Síntesis sobre la Educación para la Igualdad de Oportunidades entre Mujeres y Hombres. Gobierno de España. Ministerio de Igualdad.
- Kohlberg, L. (1966). A cognitive-developmental análisis of children's sex role concepts and attitudes. En E. Maccoby (Ed.), *The development of sex differences*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Jayne, M. (1999). La identidad de género. *Revista de Psicoterapia*, 10 (40), 5-22.

- Levy, G. D., & Carter, D. B. (1989). Gender schema, gender constancy, and gender-role knowledge: The roles of cognitive factors in preschoolers' gender-role stereotype attributions. *Developmental Psychology*, 25 (3), 444-449.
- Seavey, C.A; Katz, P.A y Zalk, S.R (1975) Baby X. The effect of gender labels on adult responses to infants. *Sex Roles*, 1 (103).
- Scott, J. (1990). El género: una categoría útil para el análisis histórico. En Amelang, J. y Nash, M. (coords), *Ha y género: Las mujeres en la Europa Moderna y Contemporánea*. Institució Alfons el Magnànim: España.
- Stoller, R (1968): *Sex and Gender*. London: Karnac.
- Subirats, M. (2017). *Coeducació, aposta per la llibertat*. Barcelona.
- Subirats, M., y Tomé, A. (2010). Balones fuera: reconstruir los espacios desde la coeducación.
- Turner, J. C., y Tajfel, H. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. *Psychology of intergroup relations*.

13. ANNEXOS

Annex 1: Qüestionari utilitzat

Acabo de conèixer aquests dos nens, es diuen Gala i Nil. M'han explicat que han perdut la seva roba i no saben què fer. Justament jo porto unes quantes peces de roba, vols que els ajudem a vestir-se?

Mira, aquestes són les peces de roba que tenim, de quin color li fiquem la samarreta? I que vols que porti, la faldilla o els pantalons?

1. Elecció de la indumentària:

- Samarreta:

- Rosa
- Groga
- Blava

Per què?

- Pantalons o faldilla:

- Pantalons
- Faldilla

Per què?

Ara que ja els hem vestit, segur que volen divertir-se i jugar a alguna cosa, justament també tenim aquí diferents joguines amb les quals poden jugar. Amb quina joguina vols que jugui cadascú?

2. Elecció de les joguines:

- Pilota
- Nina
- Cuineta
- Taller

- Construccions

Per què?

Ostres, ara que estàvem jugant amb ells, m'ha vingut la curiositat i em pregunto a què es deuen voler dedicar quan siguin grans. Tu que en penses, que creus que deuen voler ser quan siguin grans?

3. Elecció de l'ofici:

- Policia
- Bomber/a
- Perruquer/a
- Metge/ metgessa
- Cuiner/a
- Mecànic/a
- Taxista
- Professor/a
- Pintor/a
- Caixer/a
- Cambrer/a

Per què?

Penso que potser és hora de què tornin a casa. Segurament hauran d'ajudar a fer les diferents tasques domèstiques que es fan a casa. Quines tasques creus que ha de fer cadascú?

4. Elecció corresponent a les tasques domèstiques:

- **Escombrar i fregar (netejar):**
 - El nen
 - La nena

- **Cuidar el nadó:**
 - El nen
 - La nena

- **Rentar els plats:**
 - El nen
 - La nena

- **Ficar la rentadora i penjar la roba:**
 - El nen
 - La nena

- **Cuinar**
 - El nen
 - La nena

Per què?

Annex 2: Activitat adaptada

TÍTOL	El Nil i la Gala necessiten ajuda!
ÀREA	Descoberta d'un mateix i dels altres. Comunicació i llenguatge.
DURADA	És una activitat que s'adapta al ritme i estona que trigui l'infant a realitzar-la.
AGRUPAMENTS	L'activitat és dura a terme individualment, cada infant treballarà per separat.
MATERIALS I RECURSOS	Cos d'un nen i una nena plastificats. Complements de vestimenta, joguines, treballs laborals i tasques domèstiques plastificats. Velcro per enganxar els complements als dos cossos.
OBJECTIUS	Identificar els diferents complements i elements presentats. Enganxar els complements a la part del cos adequada. Escollir bé els diferents complements depenent de la pregunta formulada. Decidir en quin cos enganxar, el del nen o la nena, cada element.
DESENVOLUPAMENT	L'activitat consisteix a anar enganxant diferents complements al cos d'un nen i una nena a partir del plantejament de diferents preguntes. Començarem l'activitat presentant a l'infant els cossos del nen i la nena. Un cop feta la presentació proposarem la idea a l'infant d'ajudar al nen i a la nena a vestir-se i a realitzar diferents accions. Conduïrem l'activitat amb diferents preguntes fetes a l'infant per tal que vagi escollint diferents opcions a partir dels complements que tindrà davant.
	Identificar i reconèixer tots els dibuixos que formen els

<p>CRITERIS D'AVAUACIÓ</p>	<p>complements.</p> <p>Enganxar els elements al lloc adequat.</p> <p>Associar els complements que pertocuen a la pregunta estipulada.</p> <p>Tenir iniciativa pròpia a l'hora d'escollir on enganxar els complements.</p>
-----------------------------------	---

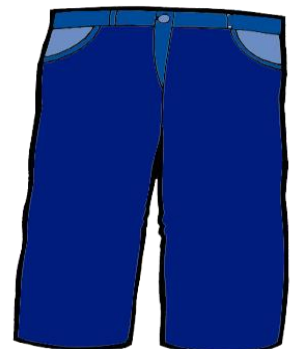
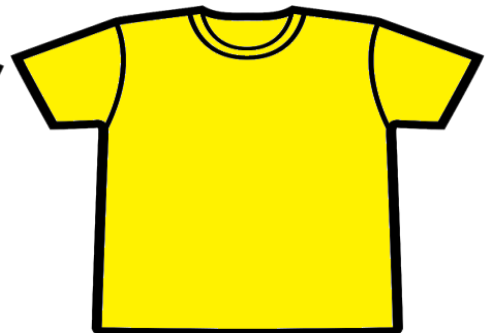
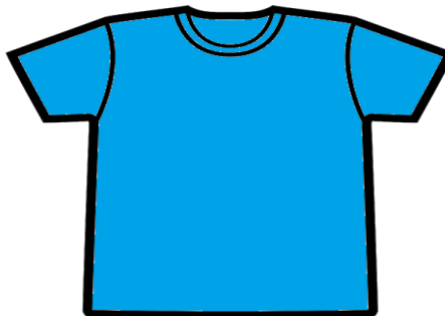
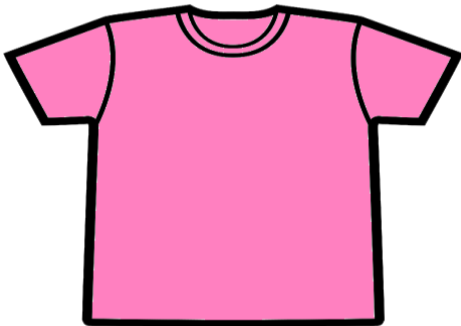

Annex 3: Complements activitat

Cos nen i nena

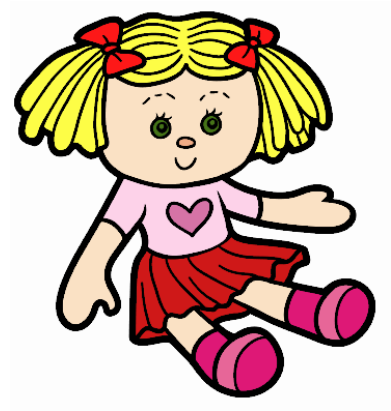

Vestimenta

Joguines:

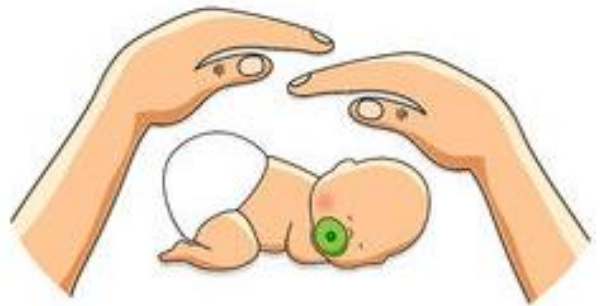
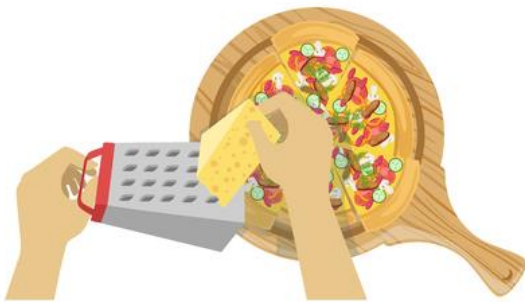

Oficis:

Tasques domèstiques

Annex 3: Resultats de l'activitat realitzada

P3 (NENA 1)

P3 (NENA 2)

P3 (NENA 3)

P3 (NENA 4)

P3 (NENA 5)

P3 (NEN 1)

P3 (NEN 2)

P3 (NEN 3)

P3 (NEN 4)

P3 (NEN 5)

P4 (NENA 1)

P4 (NENA 2)

P4 (NENA 3)

P4 (NENA 4)

P4 (NENA 5)

P4 (NEN 1)

P4 (NEN 2)

P4 (NEN 3)

P4 (NEN 4)

P4 (NEN 5)

P5 (NENA 1)

P5 (NENA 2)

P5 (NENA 3)

P5 (NENA 4)

P5 (NENA 5)

P5 (NEN 1)

P5 (NEN 2)

P5 (NEN 3)

P5 (NEN 4)

P5 (NEN 5)

Annex 4: Taules creuades segons gènere i nivell

Nivell * Samarreta (nena)

Recuento		Samarreta (nena)			Total
		Blava	Groga	Rosa	
Nivell	P3	4	2	4	10
	P4	0	1	9	10
	P5	0	0	10	10
Total		4	3	23	30

Nota: chi-cuadrado 12,7, p=0,01

Nivell * Samarreta (nen)

Recuento		Samarreta (nen)			Total
		Blava	Groga	Rosa	
Nivell	P3	3	4	3	10
	P4	8	2	0	10
	P5	10	0	0	10
Total		21	6	3	30

Nota: chi-cuadrado 13,7, p=0,08

Pruebas de chi-cuadrado

Nivell * Part de baix (nena)

Recuento		Part de baix (nena)		Total
		Faldilla	Pantalons	
Nivell	P3	8	2	10
	P4	9	1	10
	P5	10	0	10
Total		27	3	30

Nota: chi-cuadrado 2,22, p=0,3

Nivell * Part de baix (nen)

Recuento		Part de baix (nen)		Total
		Faldilla	Pantalons	
Nivell	P3	3	7	10
	P4	1	9	10
	P5	0	10	10
Total		4	26	30

Nota: chi-cuadrado 4,0, p=0,13

Nivell * Joguines (nena)

Tabla cruzada

Recuento		Joguines (nena)					Total
		Construccions	Cuineta	Nina	Pilota	Taller	
Nivell	P3	0	3	3	2	2	10
	P4	1	2	7	0	0	10
	P5	0	2	7	1	0	10
Total		1	7	17	3	2	30

Nivell * Joguines (nen)

Tabla cruzada

Recuento		Joguines (nen)				Total	
		Construccions	Cuineta	Nina	Pilota		Taller
Nivell	P3	1	0	1	2	6	10
	P4	0	2	1	3	4	10
	P5	0	2	0	3	5	10
Total		1	4	2	8	15	30

Nivell * Oficis (nena)

Tabla cruzada

Recuento		Oficis (nena)								Total	
		Bomber/a	Calxer/a	Cuiner/a	Mecànica	Metge/ Metgessa	Perruquer/a	Pintor/a	Policia		Professor/a
Nivell	P3	3	1	1	1	1	1	1	1	0	10
	P4	2	1	0	0	2	4	0	1	0	10
	P5	1	0	2	0	1	3	1	0	2	10
Total		6	2	3	1	4	8	2	2	2	30

Nivell * Oficis (nen)

Tabla cruzada

Recuento		Oficis (nen)								Total	
		Bomber/a	Calxer/a	Mecànica	Metge/ Metgessa	Perruquer/a	Pintor/a	Policia	Professor/a		Taxista
Nivell	P3	4	1	1	0	1	1	1	0	1	10
	P4	0	0	1	1	1	0	6	0	1	10
	P5	0	1	0	0	0	2	6	1	0	10
Total		4	2	2	1	2	3	13	1	2	30

Nivell * Penjar la roba (nena)

Tabla cruzada

Recuento

		Penjar la roba (nena)		Total
		0	1	
Nivell	P3	7	3	10
	P4	7	3	10
	P5	7	3	10
Total		21	9	30

Nivell * Cuidar un nadó (nena)

Tabla cruzada

Recuento

		Cuidar un nadó (nena)		Total
		0	1	
Nivell	P3	2	8	10
	P4	4	6	10
	P5	3	7	10
Total		9	21	30

Nivell * Renta els plats (nena)

Tabla cruzada

Recuento

		Renta els plats (nena)		Total
		0	1	
Nivell	P3	6	4	10
	P4	5	5	10
	P5	9	1	10
Total		20	10	30

Nivell * Cuinar (nena)

Tabla cruzada

Recuento

		Cuinar (nena)		Total
		0	1	
Nivell	P3	8	2	10
	P4	6	4	10
	P5	8	2	10
Total		22	8	30

Nivell * Netejar (nena)

Tabla cruzada

Recuento

		Netejar (nena)		Total
		0	1	
Nivell	P3	8	2	10
	P4	2	8	10
	P5	5	5	10
Total		15	15	30

Nivell * Penjar la roba (nen)

Tabla cruzada

Recuento

		Penjar la roba (nen)		Total
		0	1	
Nivell	P3	6	4	10
	P4	3	7	10
	P5	2	8	10
Total		11	19	30

Nivell * Cuidar un nadó (nen)

Tabla cruzada

Recuento

		Cuidar un nadó (nen)		Total
		0	1	
Nivell	P3	9	1	10
	P4	6	4	10
	P5	7	3	10
Total		22	8	30

Nivell * Renta els plats (nen)

Tabla cruzada

Recuento

		Renta els plats (nen)		Total
		0	1	
Nivell	P3	6	4	10
	P4	5	5	10
	P5	6	4	10
Total		17	13	30

Nivell * Cuinar (nen)

Tabla cruzada

Recuento

		Cuinar (nen)		Total
		0	1	
Nivell	P3	4	6	10
	P4	4	6	10
	P5	5	5	10
Total		13	17	30

Nivell * Netejar (nen)

Tabla cruzada

Recuento

		Netejar (nen)		Total
		0	1	
Nivell	P3	5	5	10
	P4	8	2	10
	P5	7	3	10
Total		20	10	30

Gènere * Samarreta (nena)

Tabla cruzada

Recuento

		Samarreta (nena)			Total
		Blava	Groga	Rosa	
Gènere	Nen	3	1	11	15
	Nena	1	2	12	15
Total		4	3	23	30

Nota: chi-cuadrado 1,38, p=0,5

Gènere * Samarreta (nen)

Tabla cruzada

Recuento

		Samarreta (nen)			Total
		Blava	Groga	Rosa	
Gènere	Nen	12	2	1	15
	Nena	9	4	2	15
Total		21	6	3	30

Nota: chi-cuadrado 1,43, p=0,5

Gènere * Part de baix (nena)

Tabla cruzada

Recuento

		Part de baix (nena)		Total
		Faldilla	Pantalons	
Gènere	Nen	15	0	15
	Nena	12	3	15
Total		27	3	30

Nota: chi-cuadrado 3,3, p=0,07

Gènere * Part de baix (nen)

Tabla cruzada

Recuento

		Part de baix (nen)		Total
		Faldilla	Pantalons	
Gènere	Nen	1	14	15
	Nena	3	12	15
Total		4	26	30

Nota: chi-cuadrado 1,15, p=0,3

Tabla cruzada

Recuento

		Construccions	Joguines (nena)				Total
			Cuineta	Nina	Pilota	Taller	
Gènere	Nen	1	4	7	1	2	15
	Nena	0	3	10	2	0	15
Total		1	7	17	3	2	30

Gènere * Joguines (nen)

Tabla cruzada

Recuento

		Construccions	Joguines (nen)				Total
			Cuineta	Nina	Pilota	Taller	
Gènere	Nen	0	1	0	6	8	15
	Nena	1	3	2	2	7	15
Total		1	4	2	8	15	30

Gènere * Oficis (nena)

Tabla cruzada

Recuento

		Oficis (nena)								Total	
		Bomber/a	Calixer/a	Cuiner/a	Mecànic/a	Metge/ Metgessa	Perruquer/a	Pintor/a	Polícia		Professor/a
Gènere	Nen	3	1	0	1	3	5	0	2	0	15
	Nena	3	1	3	0	1	3	2	0	2	15
Total		6	2	3	1	4	8	2	2	2	30

Gènere * Oficis (nen)

Tabla cruzada

Recuento

		Oficis (nen)									Total
		Bomber/a	Calixer/a	Mecànic/a	Metge/ Metgessa	Perruquer/a	Pintor/a	Polícia	Professor/a	Taxista	
Gènere	Nen	2	1	2	0	1	0	8	0	1	15
	Nena	2	1	0	1	1	3	5	1	1	15
Total		4	2	2	1	2	3	13	1	2	30

Gènere * Penjar la roba (nena)

Tabla cruzada

Recuento

		Penjar la roba (nena)		Total
		0	1	
Gènere	nena	9	6	15
	nene	12	3	15
Total		21	9	30

Gènere * Cuidar un nadó (nena)

Tabla cruzada

Recuento

		Cuidar un nadó (nena)		Total
		0	1	
Gènere	nena	4	11	15
	nene	5	10	15
Total		9	21	30

Gènere * Renta els plats (nena)

Tabla cruzada

Recuento

		Renta els plats (nena)		Total
		0	1	
Gènere	nena	10	5	15
	nene	10	5	15
Total		20	10	30

Gènere * Cuinar (nena)

Tabla cruzada

Recuento

		Cuinar (nena)		Total
		0	1	
Gènere	nena	11	4	15
	nene	11	4	15
Total		22	8	30

Gènere * Netejar (nena)

Tabla cruzada

Recuento

		Netejar (nena)		Total
		0	1	
Gènere	nena	10	5	15
	nene	5	10	15
Total		15	15	30

Gènere * Penjar la roba (nen)

Tabla cruzada

Recuento

		Penjar la roba (nen)		Total
		0	1	
Gènere	nena	6	9	15
	nene	5	10	15
Total		11	19	30

Gènere * Cuidar un nadó (nen)

Tabla cruzada

Recuento

		Cuidar un nadó (nen)		Total
		0	1	
Gènere	nena	11	4	15
	nene	11	4	15
Total		22	8	30

Gènere * Renta els plats (nen)

Tabla cruzada

Recuento

		Renta els plats (nen)		Total
		0	1	
Gènere	nena	9	6	15
	nene	8	7	15
Total		17	13	30

Gènere * Cuinar (nen)

Tabla cruzada

Recuento

		Cuinar (nen)		Total
		0	1	
Gènere	nena	6	9	15
	nene	7	8	15
Total		13	17	30

Gènere * Netejar (nen)

Tabla cruzada

Recuento

		Netejar (nen)		Total
		0	1	
Gènere	nena	9	6	15
	nene	11	4	15
Total		20	10	30